

สมาคมวรรณคดี

สารบัญ

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕-๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕

คำถวายพระพรแต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หน้าพิเศษ

๑. บันทึกรายงานการประชุมครั้งที่ ๕	” ๑
<u>หมวดวรรณคดี</u>	
๒. หนังสือถอดอนติพิท	” ๗
๓. ตำนานโคลงฉันทกัณฑ์ถอด	” ๓๘
๔. เรื่องคำแปลง (ต่อจากเดือนก่อน)	” ๔๐
<u>หมวดโบราณคดี</u>	
๕. เรื่องเจ้าครอก เจ้าคุณ เจ้ากู	” ๔๗
๖. คำว่า ไท	” ๕๑
๗. คำว่า ชุน	” ๕๗
๘. ศัพท์ มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯ	” ๖๗

ทำทุก วันหยุด หรือเลิก ทวงคืนของท้องถิ่น

**ด้วยอภินันทนาการ
จาก หอสมุดแห่งชาติ**

ฉบับที่ระลึก

ในงานทำบุญฉลองพระชนมายุ

ครบเจ็ดสิบปี

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงษาานุภาพ

ผู้ประทานกำเนิด สมาคมวรรณคดี

(สงวนลิขสิทธิ์ตลอดเล่ม)

พิมพ์ที่
พิมพ์
หน้าออกนอกห้องสมุด

หมวดเบ็ดเตล็ด

๘.	ศัพท์บางคำ	หน้า	๗๐
๙.	เครื่องถวายสักการะ	„	๗๔
๑๐.	เรื่องถอดคำไทยเป็นอักษรโรมัน	„	๗๗
๑๑.	บัญชีหนังสือคำโคลง ประกอบการพิจารณา ควรประชุมหน้า	„	๗๒

တို ဘ် ဘ် ဘ် ဘ် ဘ်

ท่ามกัฒ ไชยห ทวีตฉฉ ทฬหฬอเองทอฬฬก

คำถวายพระพร

แต่

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในดิถีคล้ายวันประสูติ

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ถวายสมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ

ในวาระพระชนมายุครบ ๗๐ ทศ

“ The spring, like youth, fresh blossoms doth produce
But autumn makes them ripe and fit for use :
So Age a mature mellowness doth set
On the green promises of youthful heat. ”

sir John Denham (17th. cent.)

๑ ชนมายุยิ่งแก่   สิบทศ
วรรณเลิศคือวรรณรัตน   รุ่งกล้า
ผาสุกสุขสวัสดิ   ไสวสว่าง
พระพระองค์ยังกล้า   เข้มเกล้ากระหม่อมถวาย พรเทอญฯ

พระสมณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็น
หลักสำคัญทั้งในราชการและศิลปวิทยาของเมืองไทยมาแต่ตลอดพระ
ชนมายุอันดู ๗๐ ปี จึงเป็นโอกาสที่พึงยินดีในหมู่นักศิษย์และผู้รู้จักพระ
เกียรติคุณทั่วไป.

วิชาประวัติศาสตร์ เป็นสาขาหนึ่งแห่งศิลปวิทยาที่ทรงชำรอง
จนจะหาผู้เสมอเหมือนมิได้แต่ไว้ในกรุงสยาม วิชานี้ถ้ารู้จักพิจารณาที่
ย่อมเป็นหลักที่เราจะทราบกิจการในอดีต เป็นทางเทียบเคียงสำหรับ
ปฏิบัติการในปัจจุบัน เป็นนัยที่จะพึงดำริการในอนาคตอันใด ขอ
พระองค์จึงทรงเป็นหลักเป็นทางเทียบเคียงและเป็นนัยแก่สยามต่อไปอีก
นานคงดังวิชาที่โปรดอยู่นั้น.

ธานีวัต

วันที่ ๓๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ภาพยี่ฉบับง ๑๖

๑	ถูกขันธ์สมาธิกวรณ-	คดีเหตุกรรม
	ตั้งตำรตำครชักชวน	
๑	ให้ผูกประพันธ์ความควร	เพื่อได้ประมวล
	ถวายพระพรองค์สถา	
๑	ชำนาญผู้เยาว์ปัญญา	มุ่งจะบูชา
	พระคุณไม่น้อยกว่าใคร	
๑	เว้นแต่บุบผามาตย์	ของข้าอาจไว้
	ตั้งขันธรสหอมทวน	
๑	เหตุด้วยถ้อยคำดำเนิน	ไปไพเราะถ้วน
	ตั้งท่านผู้ชาญกวี	
๑	แต่แม่เป็นเพียงตั้งชี้	ว่าข้าภักดี
	ก็จะยินดีพอใจ	
๑	ขอพระชนม์ยืนนานไป	หลักศิลาใหญ่
	หายากยิ่งนักแล้วหนอ	
๑	เทพย์โปรดพวยพจน	ให้แข็งแรงพอ
	ตั้งอยู่อย่างน้อยร้อยปี	
๑	ไว้โศกโรคภัยราว	อัญฐานมณี
	จงทรงประสพได้คดีเทอญ	

พิจิตรจิราภา เทวกุล

ดัมเตจกรม ๗ ดำรงวงศ์จักรี
เจ็ดสิบศรีพระชนม์ครบดัมดัมย
จุงเจริญขันษานิรามย์
เป็นหัดกไชยชาญปราชญ์ชาติเอย

มถ์เขารพ กมลาคนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเจริญพระชนมายุมาด้วยดี ได้ทรงกระทำพระองค์ให้เป็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่งแก่ชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ ทรงมีอุตสาหกรรมวิริยภาพอย่างน่าพิศวง ถ้าจะกล่าวโดยย่อก็นับว่าพระองค์ทรง “เป็นบุรุษผู้หนึ่งในแดนไตร” ในวาระที่มีพระชนมายุครบ ๗๐ ปี ซึ่งนับว่าเป็นมงคลสมัยอันจะหาได้โดยยากในหมู่ชาวสยาม หม่อมฉันขอถวายพระพรชัย ให้ทรงพระเกษมสำราญต่อไป ขอให้พระชนม์มัยยืนยาวต่อไปอีกพร้อมด้วยพระสติและพระปัญญาอย่างรู้เสื่อมคลาย ให้เป็นที่ชื่นชมยินดีแก่พระราชวงศ์และพสกนิกรทั้งหลายทั่วกันเทอญ.

สิบพันพารเสนอ

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ไตรภพการทหารหาก
ไพร่พลผู้พิทักษ์
เอกองค์ดำรงเพื่อ
เทียบชารุประทานนา-

ชดหากมีผู้ถวาย
ชดเลี้ยงเจริญตา
สุภาพกระพือพา
รมิตังจิวรงค์-

(เทอญ)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๕.

ศรีศกมัตถ์ ๑

อภิศักดิ์สมเด็จพระประสูติสมเด็จพระมาตมมาถึงด้วยดี ณวันที่ ๒๑ มิถุนายน
มกตวาร แห่งไต้ฝ่าพระบาทผู้ทรงดำรงในพระคุณคุณวิมลไพเราะแล้ว
แต่พระกรุณาอารีด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ให้พระบัญชาคุณนั้น ๆ อำนวย
โปรดผลทุกโอกาส สัมกับที่ทรงดำรงในพระชาติคุณวิมลไพเราะ ทรง
พระวรณูปภาพหากบังตาในทางให้คิดปวิทยามี่พากพื้นมันคง และแต่
แพร่หลายตั้งแต่กาลไหน ๆ ๑ อันว่าวิทยาจารย์ใด ๆ ฟังถึงภาวะสำเร็จ
หิตานุทิตประโยชน์ ก็ใฝ่พระหฤทัยโปรดเอาการเป็นพระกรณียกิจส่ง
เสริม ๑ ขณะนี้ยังทรงเริ่มก่อกำเนิดสงฆสมาคมวรณคดี ทรงดำเนิน
นำวิทที่สืบแสงดวงค้นคว้าหาหลักฐานภาษาบัญญัติ * อันเป็นลักษณะ
สมบัติของอารยชาติวิสัย ตราบเท่าทรงดำรงพระวัยคุณวิมลไพเราะ
เจ็ดสิบพระพรรษาณวันนั้น ก็ยังยอมเป็นที่นียงยกย่องของปวงปราชญ์
เพราะเหตุว่า ปณญชาชีวิตชีวิตมาหุ เด็ญจี่ พุทธาทิบัณฑิตได้สรรเสริญ
ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยบัญญัติว่าประเสริฐสุด ๑

เดชะอำนาจพระพุทพจนต์ด้วยวาจาประกาศิตนี้ ขอไต้ฝ่าพระบาท
ผู้ทรงดำรงโดยสวัสดิ์ในพระคุณคุณวิมลไพเราะทั้งสามสถาน จงทรงดำรง
พระชนมายุยั่งยืนนานยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระฉวีวรรณวิสุทธีศักดิ์ได้ชุ่มชื่น
พระสกลนธ์ ทรงประสงพระกมลสุขเกษมสำนคี่ ทรงพระกำลัง

อภิบาลทั้งพระวรกายและพระมโนทรีย์ เพื่อบำเพ็ญพระเมตตาบารมี
อุปถัมภ์วิद्याการให้ถึงซึ่งความเจริญงอกงามไพบูลย์ตลอดจิรกาลดา-
งานเทอญ ฯ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอุปกิตศิลปสาร

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุমানราชชน

ข้าพระพุทธเจ้า พระสารประเสริฐ

๒๔๗๕ พุทธศก

ทิฏฐะ รมเม จ โย อตุโถ	โย จตุโถ สมปราณีโก
อตุถาภิสัสมยา ชีโร	ปณฺฑิตฺโตติ ปจฺจจติ
ธำชฺ เอตฺถสฺส วชฺเชน	ปฺปโปตฺ อตุถสัสมปทํ
วุฑฺฒิ วิรฺพหิ เวปฺถุถํ	รมเม พุทฺธปฺปเวทิตฺเต ๗

ข้าพระพุทธเจ้า

อำมาตย์ตรี พระธรรมนิเทศทวยหาญ

หัวหน้ากองอนุศาสนาจารย์ กรมพุทธศึกษาทหารบก

โอรสของสยามคนหนึ่ง ซึ่งได้ทำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งแก่สยาม
คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

พระชนมายุของพระองค์ล่วงไปแล้ว ๘๐ พรรษา. เวลา ๘๐ ปี
ของพระองค์ ได้ใช้ทำประโยชน์แก่ชาติและประชาชนไว้มากกว่า ๘๐๐ ปี
ของคนโดยมาก.

แม้ว่าพระองค์ทรงล่วงกาลผ่านวัยเข้าสู่ราชนภาพแล้ว อุดมสำ
วิริยภาพของพระองค์ จะพลอยชราไปด้วยก็หาไม่ได้.

เวลาของพระองค์ทุก ๆ วินาทีย่อมเป็นประโยชน์ และเวลาอัน
นี้ สยามต้องการให้ยืนยาวออกไปอีก แม้จะไม่มาก ก็อีกสัก ๓๐ ปี.

ขอพระไตรรัตน์ ผู้ทรงบุญฤทธิ และเทวราชผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั่วสากล
โลก จงบรรดาให้ความต้องการของสยามในชั้นนี้ เป็นผลสำเร็จเทอญ

ขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงพระเจริญทั้งพระชนมายุและสมรรถภาพ เพื่อทรงประกอบกิจให้
เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งแก่สยามประเทศต่อไป.

โอรสวิกรม กทม

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

เนื่องในการฉลองพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สภานายกราชบัณฑิตยสภา องค์ผู้ทรงดำรงตำแหน่งมาครบวาระครบถ้วน ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะถวายพระพรให้พระองค์สมเด็จพระเจ้านายทรงพระเจริญด้วยอายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ กอบด้วยพระสติกำลังบริบูรณ์อีกนานพรรษา เพื่อทรงชี้ทางดำเนินให้สยามประเทศนี้ ได้รวบรวมรักษาดำเนินไถ่ถอนของปวงจิตตคติไทย ให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาถาวร เพื่อเป็นแบบแห่งกวีนิพนธ์ไทยในภายหน้า ทั้งเป็นที่ชำระสะสางศัพท์ไทยให้เข้ารูปเข้าหลักอักษรศาสตร์แน่นแฟ้นขึ้นด้วย.

ขอส่งมาคมวรรณคดีจงเจริญ!

ขอสมเด็จพระเจ้านายทรงพระเจริญ!

ฟ. ฮีแลร์

โรงเรียนอัสสัมชัญ

๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๕

“บทไชย” ในตำราพระราชพิธีพราหมณ์สยาม และคำชำระ

ถวายพระพรแต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาตำราวงราชานุภาพ

ในโอกาสซึ่งทรงเจริญพระชันษามาครบ ๗๐ ปี

คำเดิม

(คัดมาจากตำราพระราชพิธี ระเบียบ
เขียนของราชบัณฑิตยสภา)

หาริโอมุ ๑ สหสุรภาเกษณ

ศตศักรเทณ

ษตายุษภาฤษษเมณนม

ศโตภยเตณ ศฤโทณยาคิ

อินทุโรวิศดุศดุยทุริตสยปารม

ษตณุ่ยฉวม ศฤโทวตทุรมาณ

ษตุ เหมณตาม ศตมษษนตาม

ศตมินทุรมาณ ศวิตา พฤษปะติ

ษตายุษรศา ภาวินุมุ ปุณนทร

คำชำระ

(คัดมาจากคัมภีร์ฤคเวท ตอน ๓.
๓๖. บท ๓, ๔ และ ๕)

หริ: โอมุ ๑ สหสุรภาเกษณ

ศตศักรเทณ

ศตายุษา หวิษาทารุษเมณนม

ศต ยเณม ศรโทณยาคิ

อินทุโร อิศดุสย ทุริตสย
ปารม ๗ ๓ ๗

ศต ชิว ศรโทวรุชมาน:

ศต เหมนตานุ ศตามุฉนตานุ

ศตมินทุรภาคน ศวิตา พฤษปะติ:

ศตายุษา หวิษเมม ปุณนทร: ๗ ๔ ๗

อาหาณศนคควา

ปุนนรารว

ศรจวค คษษรวเว จกษุ

ษรวมายุศย เซวคตม

อาหารษคควา' วคคควา

ปุนนรารว: ปุนนรน

ศรจวจค ศรจว' เต จกษุ:

ศรจวมายุศย' เต'วคตม ๗ ๕ ๗

(แปลความย่อเวททั้ง ๓ บท)

ขอให้สมเด็จฯ ๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จงประกาศจากโรค
พยาธิทั้งปวง มีพระอินทร์ทรงหยาดแข็งแรง ดำรงพระชันษา กว่า
๓๐๐ ปี.

ข้าพระพุทธเจ้า

ป. สุพรหมัญช ศาสตร

佛歷二四七五年三月二十一日

是日也蓋森列伯昭麼隆麥宗胎公麥伯耶喃瓏拉檳魯博

殿下七十歲滿足之誕日也

謹祝

其一

昔時羽域周公旦

今日湄南森列王

天上觀音輪轉世

人間菩薩道傳揚

功高日月東西耀

德炳星雲南北光

古往今來何足論

大賢輔政世屏障

其二

古稀誕日衆呈章

效法華豐慶祝昌

玉體堅強如藥樹

朱顏美盛若花張

福如東海千年久

壽似南山百歲長

叨列詞臣荷榮幸

虔歌颺拜誦賢王

臣伯增津阿順頓首拜

ข้าพระพุทธเจ้าได้แปลคำถวายพระพรภาษาจีน ที่แต่งเป็น
ฉันท์จีนชื่อ "จิตต" นั้นเป็นภาษาไทย และได้ขอแรง
นายแก้วมงคลช่วยเก็บความในคำแปลแต่งเป็นฉันท์พากย์ไทย.

คำแปลร้อยแก้วภาษาจีน

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ด้วยวารัน เป็นวันครบรอบเจ็ดสิบในพระชนม์มวัดส์ดาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งคล้ายกับวันมหามงคลฤกษ์ ที่ได้ฝ่าพระบาทเสด็จสมภพ ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอ
ประทานถวายพระพรชัย.

แปลความฉันท์ภาษาจีน

๑๑ ปางเมือมราณกาด	ณสถานประเทศจีน
มี จิวกตัง กั๊ว	ยศเกียรติอันยง
๑๒ เมืองปัจจุันกาด	ณสถานสยามวงศ์
สมเด็จพระองค์ทรง	อานุภาพพระจอมไทย

๑. จิวกตังผู้นั้น เป็นน้องยาเธอของพระเจ้าบรมวงศ์จักรี
ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราชราว ๒๐๐ ปี และได้เป็นอภิรัฐมนตรีในครั้งนั้น

๑	ต้องทำนเถลิงศักดิ์ ทั้งสุริโยทัย	ฉวีทัศนพิศุทธิ์ไฉ ศศิ์ดองนภาพร
๑	ทั่วโลกพิภพเห็น เหมือนเทพ-อินทร	คุณเด่นจราทร ชุระรักษ์มนุจรรม์
๑	เป็นปราชญ์เฒ่าปราดเปรี้ยว รองบาท-ราชัน	มน-เพี้ยรภิเชกฉันต์ อภิรัฐ-มนตรี ฯ
๑	๕๕ ครวงห้าบาททศศรี ๕๖ ดุฑที่จระว้าคำขาน	โถมันต์ยินดี
๑	ด้วยฤกษ์ดมภพทมาถย์ มาจวบเจ็ดสิบพรรษา	มีเดือนเดือนวาร
๑	ขอน้อมจิตต์ตั้งดัจจา- เยี่ยง ฮิว่งเต้า ๒ ถวายชัย	วิษฐานพรตภา
๑	ขอพระผ่านพ้นของภัย พยาภิภัยนอันตราย	ชุกาทวัจฉัยโร

๒. ฮิว่งเต้า คือผู้เฒ่าชนบทตำบลบ้านฮิว่ง ครึ่งพระเจ้าเต้ห่งยิว เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราชราว ๑๘๐๐ ปี พระเจ้าเต้ห่งยิวเสด็จประพาสมาถึงตำบลบ้านฮิว่ง ผู้เฒ่าตำบลบ้านนั้นพร้อมกันถวายพระพรแก่พระเจ้าเต้ห่งยิว ตั้งแต่ครั้งนั้นต่อมา ถ้าหากมีการเฉลิมพระชนมพรรษา หรือถวายนมพระชนมพรรษา เขา มักอ้างถึงผู้เฒ่าตำบลฮิว่งว่าเป็นเยี่ยงอย่างสืบมา.

๑	คีตครวาคคีตฺรทงฺหตฺย จฺนนิวาทํเบองบาทมฺมต	นอกในทูกภาย
๑	คฺวามทูกขํยํกกายาดฺร พิบคฺพิบํกแรมตญ	เควํวํคํศกคคีตฺยํตฺญ
๑	ตงฺคเฒํไปจิริกาด พระยงเดถดฺยรถาวร	ขอพระชนฺมาน
๑	ทรวงศุขเกษมศุณห ตมฺมบฺรณตมฺมบคฺบารมํ	เดถยรณตมฺมพร
๑	ขอพระเมองพรพรณรงฺษ แตงศุกสวางแวงวรณ	ตงฺแกวมณํ
๑	ขอพระเจริญพลพัน เบนิจนิวันตฺร เทอญ	กําแหงแขงขัน ๑

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า พระเจนจันอักษร

๑๖	กาบ ^๕ นัง ^๕ มเต็๕จบรมวงศ	พระผู้ ^๕ ดำรง
	ราชานุกาพิศาด	
๑	ทรงคุณทรงยศทรงญาณ	ทรงเจริญชฌมาน
	มาครบเจ็ดสิบวัสส์ดา	
๑	ที่ยี่สิบเอ็ดมิกุณา	ยหนดมหา
	มงคตเด็คคฤวาร	
๑	คล้ายวันประสูติกาต	มีพระกมตมาตย์
	มนัสน้อมในบุญย์	
๑	บำเพ็ญเพิ่มกุศลสุน	ทรรวมธรรมนุญ
	ทำเนียบระเบียบแบบบรพ	
๑	สมาชิกส์มาคมอวร	ณคคัศจรรย์
	หนังสือบันทึกเทอดถวาย	
๑	เพื่อถวิตถึงกุศโถบาย	ทรงเริ่มชยาย
	บัญญัติอวรณคดี	
๑	เป็นเครื่องพูนเพิ่มพาท	แบบแผนอันมี
	ในไทยมาแต่โบราณ	
๑	ข้าฯ พระพินิจอวรณการ	ขอตั้งอริษฐาน
	ถวายพระพรพรชัย	

๑ จงทรงพระเจริญเกษม
๕๕
นันทนิจพจน์สมประสงค์

๑ ขอให้สมมาคมคง
อัยคังฟ้าชาตรี
๕๕

ปรารถนาใดใด

ยื่นยั้งยั้ง

บันทึกรายงานการประชุมสมาคมวรรณคดี

ครั้งที่ ๕

ณวันเสาร์ที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา
ที่ราชบัณฑิตยสภา

ผู้มาประชุมคือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
๒. พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ
๓. หม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กรมดาศ
๔. หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล
๕. พระยาอนุমানราชชน
๖. พระราชธรรมนิเทศ
๗. พระวรเจตย์พิสิฐ
๘. พระพิณิจวรรณการ
๙. พระเจนจันทรอักษร
๑๐. พระธรรมนิเทศทวยหาญ
๑๑. พระดาร์ประเสริฐ
๑๒. หลวงวิจิตรวาทการ
๑๓. หลวงเทพรัตนานุกิษุ์
๑๔. พราหมณ์ สุพรหมณัย ศาสตราจารย์

ผู้มีได้มาประชุมคือ

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต (เสด็จหัวเมือง)
๒. หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล (เสด็จหัวเมือง)
๓. หม่อมเจ้าหญิงสิบลักษณาพรรณ โสณกุล (เสด็จหัวเมือง)
๔. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ไปหัวเมือง)
๕. พระยาอุปทิศศิลปสาร
๖. เจษฎาจารย์ ฮีแดร์ (ไปหัวเมือง)
๗. ขุนวิจิตรมาตรา

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นประธาน
พระราชธรรมนิเทศ เป็นเลขานุการของที่ประชุม.

เมื่อสัปดาห์ที่มาประชุมข้างนี้ประจำที่แล้ว สมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำรัสว่า ก่อนที่จะ
อ่านรายงานการประชุมครั้งก่อน นั้นขออนุญาตงดทำกิจการบางอย่าง
เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ และเพื่อนำมาปรึกษาหารือในที่นี้ด้วย
เรื่องที่จะงดทำนั้นคือตามความปรารถนาในที่ประชุมครั้งก่อนว่าจำนวน
สมาชิกของเรายังบกพร่องอยู่ ควรจะหาเพิ่มเติมเพื่อช่วยกันดำเนิน
การให้ได้ผลยิ่งขึ้นนั้น ต่อมาฉันได้ถือวิสาสะเชิญผู้ที่เอาใจใส่ในการ
หนังสือและเห็นว่ามีความกระตือรือร้นเป็นสมาชิกของสมาคมได้ คือ

๑. หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล
๒. หม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กมตา

๓. พระยาโบราณราชธานินทร์
๔. พระเจนจันทรักษ์
๕. หาดวงเทพทรณานุศิษฐ์
๖. เจษฎาจารย์ ชี้แดร์

ผู้ที่ออกพระนามและนามมาข้างบนนี้ เว้นแต่พระยาโบราณราชธานินทร์ ได้แสดงความยินดีรับเป็นสมาชิกทุกท่านแล้ว เชื่อว่าท่านทั้งหลายที่เป็นสมาชิกเก่าคงจะมีความยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ และรวมกำลังกันทำประโยชน์แก่สังคมต่อไป

อีกเรื่องหนึ่งที่ฉันอยากจะพูดเพื่อปรึกษาหารือ คือสังคมวรรณคดีของเราได้ดำเนินการทดลองมาแล้วครบ ๖ เดือนพอดี ในระหว่างที่ทำการทดลองนั้นฉันเผชิญเจ็บเสีย ๓ เดือน แต่ได้เอาใจใส่ฟังความเป็นไปในเวลาที่เจ็บตลอดมา กิจกรรมได้ดำเนินไปอย่างน่าพอใจมาก กล่าวคือสมาชิกได้ช่วยกันรักษาความมุ่งหมายของสังคมให้เป็นไปด้วยดี ความมุ่งหมายนั้นทราบกันอยู่แล้วว่าอยู่ที่การออกบันทึกวรรณคดี ถ้าเราสามารถออกบันทึกวรรณคดีให้คนชอบอ่านอยู่ทราบได้ ชีวิตของสังคมก็จะยังยืนอยู่ทราบนั้น บันทึกที่ได้พิมพ์ออกไปแล้วได้ยืนยันแต่ว่ามีผู้นิยมมาก การวิพากษ์วิจารณ์โดย ชวนให้หนักว่าตามความคิดเห็นของเราที่จะตั้งสังคมวรรณคดีนั้นคงมีช่องทางที่จะสำเร็จได้สัมความประสงค์

ก็เมื่อจะตั้งสังคมนั้น ฉันก็คิดเห็นว่าสังคมที่ตั้งกันมักไม่ค่อยจะยั่งยืนนานเท่าใด เพราะตั้งกันง่ายนัก เพียงแต่มีวัตถุประสงค์

อย่างไร เห็นชอบพร้อมกันต้องถามคนแล้วก็ออกประกาศชักชวนผู้
อื่นเป็นสมาชิก เด็ดกรรมาการและขออนุญาตจดทะเบียนเป็นสมาคม
ครั้นต่อมาก็มีจัดจางแล้วเคยเจ็บไปตั้ง^๕ ฉันได้ระวังจะไม่ให้สมาคม
ของเราเป็นดังกต่าง^๕มา จึงได้ค่อยคิดอ่านออกบันทึกวรรณคดีซึ่ง
เป็นวัตถุที่ประสงค์เป็นการทดลองเสียขั้นหนึ่งก่อน กิจการก็ได้ดำเนิน
ต่อมาเป็นลำดับ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่จะต้องพิจารณาถึงหนทางข้างหน้า
ให้เป็นหลักฐาน ฉันจึงขอเสนอเรื่องไว้ให้ท่านทั้งหลายนำไปตรึกตรอง
แล้วนำความเห็นมาแถลงในที่ประชุมคราวหน้า

เรื่องที่ฉันขอเสนอ^๕นี้ ฉันเห็นว่าต่อไปสมาคมนี้จะดำเนินไปได้
ด้วยวิธีสองทาง ทางหนึ่งตั้งเป็นสมาคมวรรณคดีโดยเอกเทศไม่เกี่ยว
ในรัฐบาล สำนักงานที่จะตั้งต่อไปเมื่อไม่พอใจจะอาศัยสถานที่ของ
หอพระสมุดวชิราวุธ จะย้ายไปตั้งที่อื่นก็ได้ตามใจสมัคร หรือเมื่อ
ราชบัณฑิตยสถานไม่พอใจให้สมาคมตั้ง สำนักงานที่หอพระสมุดวชิราวุธ
ต่อไป จะบอกกล่าวให้ย้ายไปเสียก็ได้ในท่านเองเดียวกัน ถ้าตก
ลงตั้งเป็นสมาคมโดยเอกเทศตามรูป^๕นี้แล้ว กิจที่จะต้องกระทำต่อไป
ก็คือไปขอจดทะเบียนเป็นสมาคมตามพระราชบัญญัติ

วิธี^๕อีกทางหนึ่งนั้น ยกเอากิจการของสมาคมมารวมอยู่ในความ
อารักขาของรัฐบาล ดำเนินการต่อไปโดยวัตถุที่ประสงค์เพื่อให้เป็น
วรรณคดีสโมสร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗
ในรัชกาลที่ ๖ อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์และยังร่างอยู่ฉบับ^๕นี้ ถ้า

ตกลงจะให้ขึ้นไปตามรูปนี้แล้ว กิจที่จะต้องทำก็เป็นแต่ต้องนำความ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุมัติ ไม่ต้อง
ไปขอจดทะเบียนเป็นสมาคมอย่างทางที่ ๓

ขอท่านทั้งหลายนำเรื่องขึ้นไปตรัสครองดู ถ้าตกลงใจอย่างไร
ให้แถลงในที่ประชุมคราวหน้าเพื่อลงมติ.

ครั้นแล้วเดชะอนุกรรณบัณฑิตที่กรายงานการประชุม (ครั้งพิเศษ)
ที่ประชุมรับรอง

ต่อไปที่ประชุมได้วินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. หมวดวรรณคดีที่ว่าด้วยคำแปลง (ต่อจากเดือนก่อน) สมณ
โฆหาริกศัพท์ การใช้ไม้ฉ้วนและไม้ฉวย

๒. หมวดโบราณคดีที่ว่าด้วยพระราชดำญจกร พระบรมราชโอง
การประทับตั้งัญญาบัตรที่พระราชทาน ใช้อักษรขอมเพราะเหตุใด และ
ที่ว่าด้วยอาการของคนไขเจ็บหนักที่เรียกว่า เข่าครุฑ นั้น มาจาก
อะไรอยู่ในพระคัมภีร์ไหน

๓. หมวดเบ็ดเตล็ดที่ว่าด้วยคำ อาสิน พันปี ท่าน การออก
เสียง ๆ และนิราศตั้งเกี้ยว

ส่วนปัญหาที่ว่าเรื่องที่มีชื่อต่าง ๆ เช่นเรื่องลำบั้น เรื่องเบ็ด เรื่องกิ่ง
เรื่องชัย ฯลฯ เหตุใดจึงเรียกอย่างนั้น มีมูลศัพท์พอจะแปลความได้บ้าง
หรือไม่ และปัญหาที่ว่าด้วยบรรดาหนังสือลิลิตที่มีอยู่ในภาษาไทย
นั้น เรื่องไหนนับว่าลิลิตควรถือเป็นแบบฉบับได้ ตามที่มีกำหนดว่า
จะวินิจฉัยในที่ประชุมคราวหน้า ที่ประชุมเห็นว่าเป็นปัญหาที่ต้องใช้

เวลาอ่านและสอบส่วนมาก จึงตกลงเดือนไปวินิจฉัยในที่ประชุม
คราวหน้า

อนึ่งกรมวิชาการรับสั่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการให้สั่งบัณฑิต
ว่าด้วยวิธีเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันและวิธีทับศัพท์มาขอให้สมาคม
วรรณคดีช่วยพิจารณาและให้ความเห็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
ยศสุนทรพิทยอดิศัยโปรดให้คัดสำเนาบันทึกส่งไปยังสมาชิกของสมาคมวรรณคดี เพื่อ
พิจารณาและแถลงความเห็นในที่ประชุมคราวนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ครั้นครั้งทรงส่งความเห็นของพระองค์ท่านในเรื่องนี้ไว้แสดงในที่อื่น
อันเกี่ยวกับราชการ ทรงชักชวนให้สมาชิกที่เอาใจใส่ในเรื่องนี้ออก
ความเห็นในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่กระทรวงธรรมการ มีผู้แสดง
ความเห็น ๒ ท่าน นอกนั้นขอเวลาไปอ่านบันทึกด้วยความพิถี
พิเคราะห์เสียก่อน แล้วจึงจะเรียบเรียงความเห็นมาอ่านภายหลัง.

เลิกประชุมเวลา ๑๘.๒๕ นาฬิกา

หมวดวรรณคดี

๑. อันบรรดาหนังสือกลอนลิลิตที่มีอยู่ในภาษาไทยนั้น
เรื่องไหนนับว่าดีถึงควรถือเป็นแบบฉบับได้.

คำวินิจฉัยที่ ๓

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานอธิบายว่า หนังสือลิลิตมีมากเรื่องก็จริง แต่ที่นับถือกันว่าเป็น
ตำรามาแต่โบราณจนกาลบัดนี้ ๓ เรื่องเท่านั้น คือ

๑. เรื่องยวนพ่าย แต่งในสมัยอยุธยา เสด็จพระเกียรติสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๒. เรื่องพระดอ แต่งในสมัยอยุธยาเหมือนกัน เป็นนิทานเรื่อง
ทางอาณาเขตต์ตานนา (คือมณฑลพายัพ) ดูเหมือนพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ทรงพระราชนิพนธ์แต่ในเวลาเมื่อยังดำรง
พระยศเป็นพระราชโอรส

๓. เรื่องเตตงพ่าย สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (เมื่อ
ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส) ทรงพระนิพนธ์ใน
รัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จพระเกียรติสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช

หนังสือลิลิต ๓ เรื่องนี้ ที่จะตัดสินว่าจำนวนเรื่องไหนแต่งดีกว่า หรือเดวกว่ากันนั้นไม่ได้ เพราะแต่งต่างสมัยกัน และกระบวนกลอนที่ แต่งก็ต่างกัน เพราะแต่งตามนิยมในสมัยที่แต่งนั้น ควรแต่ยกย่องว่าแต่ง ได้อย่างยอดเยี่ยมทั้ง ๓ เรื่อง ถ้าหากอุปมาว่ามีผู้ส่งของรางวัลมา ดังเดียว และขอให้เราเลือกเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน ๓ เรื่องนั้นรางวัล ก็จะต้องหาเกณฑ์อย่างอื่นมาประกอบกับจำนวนที่แต่งใช้เป็นหลักตัดสิน ก็ขรมตาการแต่งหนังสือนั้น ย่อมอาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือจำนวน ที่แต่งอย่าง ๑ กับเรื่องที่แต่งอย่าง ๑ ข้อนี้จะยกอุทาหรณ์ดังเช่นหนังสือ กลอนนิราศภูเขาทองกับบทเสภาเรื่องพงศาวดาร สุนทรภู่แต่งทั้ง ๒ เรื่อง แต่ใครอ่านก็ต้องชอบนิราศภูเขาทองยิ่งกว่าเสภาเรื่องพงศาวดาร เพราะนิราศภูเขาทองตัวเรื่องไม่บังคับ สุนทรภู่จะว่าอย่างไรก็ได้ แต่บทเสภาในเรื่องพระราชพงศาวดารบังคับอยู่ จะแต่งให้หฺรุหราออกไปนอกเรื่องไม่ได้ ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ฉันใด หนังสือที่แต่งไม่ว่า ประเภทใดหรือใครแต่งก็เป็นทำนองเดียวกัน ในลิลิต ๓ เรื่องที่กล่าว มา เรื่องยวนพ่ายกับเรื่องเตงพ่าย ตัวเรื่องพงศาวดาร การแต่งมี บังคับ เดียวเปรียบเรื่องพระรถซึ่งเป็นแก่นิทาน ผู้แต่งมีข้อที่จะกล่าว ความให้จับใจได้กว้างขวางกว่ากัน เพราะฉะนั้นจึงนับถือกันมาว่า เรื่องพระรถวิเศษกว่าลิลิตเรื่องอื่น ถึงยกย่องเป็นคำรามมาแต่โบราณ แม้หนังสือจินตามณีซึ่งพระโหราแต่งเป็นคำราเวียงภาษาไทยเมื่อรัช-กาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็คัดโคลงในเรื่องพระรถมาใช้เป็น แบบในหนังสือนี้ ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร สมเด็จพระ-

ปริมาณชีวิตชิโนรด์ทรงพระนิพนธ์อดีตเรื่องแดงพ่ายขึ้น และคนทั้ง
 หตายนี้ถือกันว่าแต่งดีอย่างยิ่งอีกเรื่อง ๓ ถึงกระนั้นก็ไม่ทำให้ลด
 ความนับถือเรื่องพระดอกลงกว่าเดิม อาศัยเหตุที่ปวงดังกล่าวมา
 ถ้าจำเป็นต้องตัดสินเอาเรื่องใดเป็นเอกในลิลิต ๓ เรื่องนั้นไซ้ ข้าพเจ้า
 เห็นว่าควรจะเอาเรื่องพระดอ และเชื่อว่าคงจะมีผู้เห็นพ้องกับข้าพเจ้า
 ไม่น้อย.

ใครเป็นผู้แต่งลิลิตเรื่องพระดอ และแต่งเมื่อไร บัญญัติเหมือน
 จะยังไม่เคยวินิจฉัยกันให้ถนัด ข้าพเจ้าได้อ่านเรื่องพระดออีกครั้ง
 หนึ่งเมื่อจะแต่งคำวินิจฉัยนี้ ขอเสนอความเห็นแก่ท่านทั้งหลายด้วย
 คือข้างท้ายลิลิตมีโคลงบอกชื่อผู้แต่งอยู่ ๒ บท บทหนึ่งว่า “มหाराชเจ้า
 นิพนธ์” หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่ง แต่อีกบทหนึ่งว่า
 “เขาวราชเจ้า บรรจง” หมายความว่าพระราชาบุตรของพระเจ้าแผ่นดิน
 ทรงแต่ง ที่บอกแย้งกันดังนี้ ขอให้เห็นว่าผู้ที่แต่งโคลง ๒ บทนั้นเป็น
 ๒ คน และมีใช้ตัวผู้ที่แต่งลิลิตพระดอ โคลง ๒ บทเป็นของแต่งเพิ่ม
 ขึ้นต่อภายหลัง ส่วนผู้แต่งลิลิตเองได้กล่าวไว้ในโคลงบานแผนกข้าง
 ต้นเรื่องว่า

“เกลากตอนกล่าวกถการ   กถกถ่อม ใจนา
 ถวายบำเรอท้าวไท   ธิราชผู้มีบุญ,

หมายความว่าผู้แต่งถวายพระเจ้าแผ่นดิน มีใช้พระเจ้าแผ่นดิน
 ทรงแต่งเอง เหตุใดผู้แต่งโคลง ๒ บทข้างท้ายลิลิต จึงอ้างว่า
 พระเจ้าแผ่นดินและพระเขาวราชทรงแต่ง จะตงเห็นอย่างโดยไม

มีมุกก็กระไรอยู่ พิจารณาตามจำนวนที่แต่งก็เห็นได้ ผู้แต่งลิลิตพระดอ เป็นผู้รู้ราชประเพณีและการเมือง ต้องเป็นบุคคลชั้นสูงอยู่ในราชสำนัก ประกอบทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญอักษรศาสตร์ ผู้ที่ทรงความสามารถถึงปานนั้นมักเป็นเจ้านาย จะยกตัวอย่างเช่นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ และสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งลิลิตพระดอนั้น เมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรส และต่อมาได้รับรัชทายาทเป็นพระเจ้าแผ่นดิน โคตงข้างท้ายลิลิตบทที่ว่า “เยาวราชเจ้า บรรจง” แต่งก่อน โคตงบทที่ว่า “มหाराชเจ้า นิพนธ์” แต่งเมื่อภายหลัง เดิมก็เห็นจะแต่งเขียนลงในหนังสือพระดอฉบับของผู้แต่งโคตงนั้น ครั้นเมื่อรวบรวมฉบับชำระหนังสือเรื่องพระดอในกาลครั้งใดครั้งหนึ่ง (อาจจะเป็นเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์) พบโคตง ๒ บทนั้น จึงรวมเขียนลงไว้ในฉบับชำระใหม่ด้วยก็เลยติดอยู่

ปัญหาข้อที่ว่าหนังสือลิลิตพระดอแต่งเมื่อไร ข้อนี้ตัดสินได้ทันทีว่า แต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะหนังสือจินตามณที่พระโหราฯ แต่งในรัชกาลนั้น ได้คัดเอาโคตงลิลิตพระดอ คือบทที่ว่า

“๑	เสียงภาเสียงเจ้าอ้าง	อนใด	พี่เอย
	เสียงย่อมยอยศไคร	ทว่า	ดำ
	ต้องเชื่อพี่หัดบิไล	ถมต้น	ฤพี่
	ต้องพี่คิดเองอ้าง	อย่าได้	ถามเมื่อ ฯ”

มาใช้เป็นแบบโคตง ๔ เพราะเอกโตตรงตามตำราหมดทุกแห่ง นอกจากหนังสือจินตามณยังมีเค้าเงื่อนอย่างอื่นเป็นที่สังเกตอีก คือหนังสือ

บทกลอนแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา (ว่าตามตัวอย่างที่ยังมีอยู่) ต่างกัน
เป็น ๓ ตอน ตอนต้นนับแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมา
ชอบแต่งกลอนเป็นพิน มีกลอนโองการแข่งหน้าพระพิพัฒน์ธัญยา กลอน
เรื่องยวนพ่าย และกลอนเรื่องพระดอเป็นตัวอย่าง จำนวนทั้งหมด
ทั้ง ๓ เรื่อง พึงเห็นได้ว่าในสมัยนั้นยังไม่รู้ถือว่าคณะและเอกโทเป็น
สำคัญเท่ากับคำ มาตอนกลาง นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชมา ชอบแต่งโคลงและฉันท์กันเป็นพิน มีโคลงพระศรีมหาโพธิ์
และโคลงกำสรวล กับทั้งโคลงเบ็ดเตล็ดเป็นตัวอย่าง ส่วนฉันท์ก็มี
เรื่องสมุทโฆษและเรื่องอนิรุทธเป็นตัวอย่าง ถึงตอนปลายนับตั้งแต่
รัชกาลพระเจ้าบรมโกษาธิราช ชอบแต่งกลอนเพลงยาวกันเป็นพิน ซึ่ง
ตัวอย่างยังมีอยู่มาก ในกรุงศรีอยุธยาสมัยตอนกลางและตอนปลาย
หาปรากฏว่าแต่งกลอนเรื่องใดไม่

จึงเห็นว่าควรถือเป็นยุคที่ได้ ว่ากลอนเรื่องพระดอนั้น แต่งใน
กรุงศรีอยุธยาตอนต้น ราวในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๑ จน พ.ศ. ๒๐๗๖ ส่วน
ผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยากอยู่ ด้วยจะเป็นสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ ๓ หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หรือสมเด็จพระ
บรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใดพระองค์หนึ่งก็ไต่ถงหน เป็น
อันรู้ไม่ได้แน่.

คำวินิจฉัยที่ ๒

พระวรเวทย์พิสิฐ บอกอธิบายว่า การตอบปัญหา^๕ จำเป็นจะต้องกล่าวถึงลักษณะของนิติคดีก่อน นิติคดีคือคำประพันธ์^๕ ชนิดหนึ่งที่ใช้ร้อยและโคลงสลับกันไป คำสุดท้ายของทุกๆ บทต้องสัมผัสกับคำที่ ๑, ๒, ๓ ของบทต่อไปไม่ว่าร้อยหรือโคลง ถ้าโคลงเป็นชนิดโคลงสั้นร้อยที่เข้านิติคดีก็ต้องเป็นร้อยสั้น โคลงสุภาพ ร้อยก็ต้องเป็นร้อยสุภาพ นิติคดีมีอัตราเหมือนฉันทที่แต่งหลาย ๆ ชนิดรวมกัน ^๕ ข้อนี้เป็นความรู้พิเศษของกวี ตอนที่จะกล่าวถึงเรื่องยัตยาจะเป็นการดำเนินความก็ใช้ร้อย เพราะร้อยแต่งง่ายกว่าโคลง โดยเหตุที่มีข้อบังคับน้อย ถึงตอนที่^๕ จะกล่าวให้เพราะ ๆ จับใจก็ใช้โคลง

คำประพันธ์^๕ นิติคดี^๕ นี้จะเด่นกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนเพราะฉะนั้นจึงแบ่งหนังสือพวกนี้ออกเป็นยุค คือยุคกรุงศรีอยุธยากับยุคกรุงรัตนโกสินทร์

ยุคกรุงศรีอยุธยามีหนังสือฉบับที่นับว่าสำคัญก็คือพระดอ

ยุคกรุงรัตนโกสินทร์มีหลายฉบับ แต่ที่นับว่าเป็นเอกก็คือ

พระราชนิพนธ์นิทราชาคริษ กับแดงพ่าย นอกจาก^๕ นี้ยังไม่ถึงภูมิที่จะยกขึ้นมาอ้างดังหลักที่วางไว้เพื่อวินิจฉัยต่อไป^๕

คำประพันธ์^๕ ที่คดีคดีมีลักษณะอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. แต่งถูกต้องตามข้อบังคับของคำประพันธ์ชนิดนั้น ๆ โดยเคร่งครัด

- ๒. ความดีแต่เด่น
- ๓. ดัมผัดดี
- ๔. ความไพเราะ
- ๕. ไม่แต่งอย่างที่ว่ากตอนพาไป

ลักษณะ ๕ ประการนี้ถ้าขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ทำให้คำประพันธ์ที่รวมและบางลักษณะถ้าขาดก็เสียหมดทีเดียว เป็นคนว่าแต่งถูกตามข้อบังคับแต่ไม่ได้ความก็ใช้ไม่ได้ หนังสืออ่านแล้วไม่รู้เรื่องใครจะอ่าน แม้จำแต่งตามข้อบังคับดี ความดี แต่ขาดดัมผัดก็เหมือนแกงที่ขาดน้ำปลาดี อุปมาเช่นนั้นน่าจะเข้าใจง่ายกว่าอย่างอื่น ดัมผัดช่วยให้ไพเราะได้อย่าง ๑ แต่ยั้งดูวางคำให้ซึ่งจับใจไม่ได้ นี่เป็นรศเกิดของคำประพันธ์ ทำไมคนจึงชอบอ่านคำประพันธ์ ก็เพราะอ่านแล้วจับใจดูคิดมีจนไม่รู้จักคิด การแต่งคำประพันธ์ชนิดที่ว่ากตอนพาไป ถ้าผู้อ่านหรือผู้ฟังไม่เฝ้าต่อความหรือคำก็มักจะชมว่าแต่งเพราะ ดัมผัดดีละ แต่ถ้านักคำและควมแล้ว คำประพันธ์ชนิดนี้ก็เหมือนอย่างทองเหลืองชุบ ขรรคมดา คำประพันธ์โบราณาจารย์ท่านวางหลักไว้ว่า ชนิดนั้นชนิดนั้นบทหนึ่งมีกบาท บทหนึ่งมีถวรรคและวรรคหนึ่งมีกคำ เป็นต้นว่ากตอน ๘ วรรคหนึ่งต้องมี ๘ คำ ถัดก็ด้อยอมบรรจุคำทั้ง ๘ คำนั้นให้มีน้ำหนัก ให้ได้ความมาก จึงดูตัวอย่างกตอนของสุนทรภู่ในเรื่องพระอภัยมณีที่ว่า

“จะดูด้วยชีวิตคตททาง จะดูนางดูแม่เหมือนแต่เห็น”

ตัวอย่างข้างบนนวรรคหนึ่งมี ๘ คำ เรียกว่ากตอน ๘ หรือกตอน

ตลาด คำทุกคำมีน้ำหนักไม่เด็ดก้ำ ถ้าพูดถึงสัมผัสก็ได้สัมผัสถูกต้องทั้งสัมผัสในสัมผัสนอก ซึ่งเกี่ยวกับวรรคที่ ๒ บริบูรณ์ เช่นนี้จึงนับว่าเพราะ ซึ่งผิดกับกตอนตัวอย่าง จะอยู่ที่ไหนข้าพเจ้าต้องขออภัยเพราะจำที่มาไม่ได้ดังน

“ชีวิตจิตใจหทัยถอน”

วรรคตัวอย่างทั้งวรรคมีคำอยู่คำเดียวคือ ใจ มีคำกิริยา ถอน อยู่คำหนึ่งก็เกี่ยวกับใจ เช่นนี้ถ้าแต่งคั่นหน้ากระดาษจะมีความเท่าไรเสียเวลาอ่านใคร ๆ ก็แต่งได้ จะเรียกว่าก้อย่างไร

ที่ข้าพเจ้าอ้างว่าติดพระตอเป็นหนังสือชั้นเยี่ยม ก็เพราะมีลักษณะดังกด่าว่าไว้เกือบบริบูรณ์ จะมีบทพร้อมบ้างก็ตรงข้อบังคับแต่เรื่องข้อบังคับแต่งกันตามสมัย บางสมัยอาจไม่นิยมกันเคร่งครัดก็ได้ เช่นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เอง สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกก็ออก ทรงพระนิพนธ์นั้นที่กฤษณาอันหนึ่งก็ไม่ทรงเอื้อข้อบังคับ ทรงมุ่งเอาความเป็นใหญ่ ถ้าพูดถึงกระบวนความแล้วก็นับว่าเยี่ยม มาถึงสมัยปัจจุบันนี้จึงเคร่งครัดข้อบังคับกันหนักขึ้น

พูดถึงความและรหัสไพบเราะแล้ว ทั้งที่เป็นภษิต พรรณนา ความ โศก ความรัก และความกล้าหาญจะหาหนังสือใดในยุคนั้น ซึ่งเป็นคติชนิดเดียวกันเทียบไม่ได้ นอกจากนั้นถ้าพูดถึงด้านวนที่ชวนให้ผู้อ่านซึ่งใจคิดถึงความแล้ว ก็นับว่าเยี่ยมอีกประการหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๓๕

ภาษิต.

โคลง ๔

๑ ถึงกรรมจักอยู่ได้	ฉันใด พระเอย
กรรมบ่มีมีใคร	ฆ่าข้า
กุศลส่งสนองไป	ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจำตกช้า	ช่วยได้ฉันใด ฯ

พรรณนา.

ร่าย

๑ ชมไม้ได้ดัดอาด เหมือนปราสาทพิศาด คือพิมาน
 मनเทียร อาเกียรณ์แกมดอกแดง แดงดุจบุ้ทมวราค
 ภาคใบเขียวสรด คือมรกตรุ่งเรือง ดอกเหลืองเพียง
 ทองสุก ขาวดุจมุกดาตาศ โยภาสพรรณพิจิตร ฯ

โคลง

โคลง ๔

๑ จากนุชเวียนชุ่นไฉ้	ฮารมณั้ เวียนนา
จากที่ส้มไปส้ม	เกดิออกแคด้ว
ผิวจักอยู่อกกรม	เกรัมย์ดวาท นามแม่
จำพี่จำจากแก้ว	ไปเข้าคั้นส้ม

รัก.

โคลง ๔

๑ บัวทองเด็ดแต่น้ำ	เอามา แดงๆ
แต่ว่าดวงดารา	หยาดฟ้า
ฤกษ์จันทร์จากเวหา	หาพี่ พระเฮย
เรียมเร่งคิดหน้าหน้า	หนุ่มหน้าคิดใจ ฯ

กัณฑ์หาญ.

โคลง ๔

๑ เราน ^๕ เราเฝ้าผู้	รักดี
ผิดเท่ารู้ดีกลัว	เกตุยดโกล
ผิวผิดถึงเกศ	แทงว่า ตายนา
ตั้งว่าเป็นคนให้	ท่าน ^๕ หลังตน ฯ

ใครอ่านนิทานพระดอจะรู้ดีทั้ง ๓ ประการ คือโศกซึ่งใจเหี่ยว
ไปนานประการ ๑ รู้ดีเพราะจับอกจับใจเช่น “ยามไร้เด็ดดอกหญ้า
แซมผม พระเฮย” ประการ ๑ และรู้ดีคืนเตนเป็นการปลุกใจให้
เกิดความกล้าในเมื่อผจญภัยอีกประการ ๑ ที่รู้ดีเช่นนั้นก็เพราะแต่ง
ดีเยี่ยม.

เพลงพ่าย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีติดเพลงพ่ายเป็นหนังสือเยี่ยม ถ้า
จะเปรียบกับพระดอก็ยากที่จะตัดสิน เพราะถ้านคนตัดสินก็เสียหลัก
ยุติธรรม ภาษาสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยนมัสถึงที่ผดกันโกล เรา

ได้อ่านตำนานกรุงรัตนโกสินทร์เราก็เข้าใจซึ้งซาบ จะเอาเหตุอัน ตัดสินไม่ได้

ที่ว่าแดงพ่ายตีเจ็ดก็เพราะมีลักษณะ การ ประพันธ์เกือบบริบูรณ์ ทุกประการ ตอนใดก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสียวใจ เช่นพระมหาอุปราชา ครอบงำ ว่า

๑ อัจฉอมจักรพรรดิผู้	เพี้ยยศ
แม่พระเสด็จเอวรัส	แก่เสียน
จักจับอุรวระทศ	ทุกขใหญ่ หดวงนา
กนคตังพาหาเหียน	หนักดังโกดองค์ ๗

ความพรรณนาก็ไพเราะแต่เห็นภาพในใจดูของจริง เช่น

๑ พิศัศจรรย์รายเรียง เพียงสุดสายเมฆเมิด เนื่องเนิน
แนวไศล สูงโล้วว้ายฟ้า ชระอำอำหาวหน เห็นถกถ
กุกอง เริงชั้นช่องปดองเปดว เหวหุบห้วยกรวยโกรก
ชะโงกชะง่อนเงอมง่า ถ้าท้อธารชารา แสงเสดดาหลาด
หตาย พรายพระแพรวไฟโรจน์ ๗

แดงพ่ายยังมีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือมีความละเอียด. อะไรที่เป็นความรู้แต่เป็นไม่ถึง นี่เป็นคุณของกวีที่เจ็ด การจัดพด แม้แต่ทุกตต่างประเทศเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินมีระเบียบอย่างไรก็กล่าวไว้ เด่วจึ นอกจากอ่านเพราะๆ เอาเรื่องเอาราว ยังเป็นคำรำคำหวับ ก็น่าได้อีก.

นิทราชาคริษ

พระราชนิพนธ์นิทราชาคริษ กล่าวได้ว่ามีลักษณะการ ประพันธ์^{๑๘} อย่างได้ช่างค้นโดยบริบูรณ์ แต่จะยกมาเปรียบว่า เสด็จพ่ายดีกว่า หรือนิทราชาคริษดีกว่า เสด็จพ่ายก็ไม่ต้องคล่องธรรมเนียม เพราะถึงจะเป็นหนังสือในกรุงรัตนโกสินทรเหมือนกันก็จริง แต่คนละสมัย พระราชนิพนธ์นิทราชาคริษ โครงเรื่องเป็นต่างประเทศ กล่าวถึงขนบธรรมเนียม ก็ไปคนละอย่าง และในสมัยนั้นภาษาอังกฤษกำลังคึกคักขึ้นในชั้นราชตระกูลและผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ด้านนวนไทยแม้จะเพราะก็เพราะอย่างเรียบ ๆ ถ้าเจ็ดด้านนวนฝรั่งเข้าด้วยชวนให้รู้สึกว่าได้ ด้านนวนนิทราชาคริษจึงเปรียบกับพระรถและเศด็จพ่ายไม่ได้ แต่ที่นับว่าดีเลิศ ก็เพราะข้อความเด่น คนทุกชั้นอ่านเข้าใจ แม้เป็นเรื่องแซก ๆ ถึงตอนเพราะก็เพราะอย่าง เก่ง ดังตัวอย่าง

๑ สุริยาเรื่องเรือพัน	อัมพร แฉ้วเฮย
หัวหัวหม่มภมร	มั่งว่อง
เซยกดักถันเกล้ง	เส้าวรล รวยนา
พรวิคพิทคเหินก้อง	เกริ่นเว้าเสี้ยงระงม ฯ

พูดถึงลักษณะละเอียดระเอียดก็ดีเลิศ ตรงไหนที่เป็นความรู้ก็ทรงพระราชนิพนธ์แทรกเข้าไว้ เช่นลัทธิ ขนบธรรมเนียมของราชสำนัก อารัมภ์โบราณและภาษิต ตอนจบชั้นก็ทรงพระราชนิพนธ์ใช้ถ้อยคำเหมาะแก่กาละเทศะและบุคคล ใครอ่านได้ทั้งความรู้และความบันเทิง

ตอนเพราะก็เพราะจำใจ นี่เป็นลักษณะของกวีนิพนธ์

หนังสืออดีตนอกจากนี้ ข้าพเจ้าได้อ่านแล้ว ไม่เห็นมีลักษณะ
ที่จะกล่าวได้ดัง ๓ เด่มนี้ จึงเป็นอนุยุดติ.

๒. การแต่งบทกลอนและโคลงในเมืองไทยเรานี้ มีมา
แต่ครั้งไหน.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดีรงราชานุภาพ
ประทานอธิบายเรื่องตำนานโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ซึ่งทรงพระนิพนธ์
ไว้ในหนังสือเพลงยาว กถบทและกถอักษร ฉบับราชบัณฑิตยสภาพิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ กับข้อความที่ทรงแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ในครั้ง
เสนอที่ประชุมดังต่อไปนี้.

คำอธิบายตำนานโคลงฉันท์กาพย์กลอน

มูลเหตุแห่งการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นกลอนนั้น เพื่อจะให้
ท่องจำได้ง่ายเป็นสำคัญ เช่นพืงเห็นได้ในคาถาแสดงพระบรมอัมมใน
พระไตรปิฎกเป็นต้น เกิดขึ้นแต่ก่อนวิธีใช้เขียนเป็นตัวหนังสือ ต่อภายหลัง
จึงเกิดมีผู้นิยมคิดแบบกลอนต่าง ๆ การแต่งบทกลอนดูเหมือน

จะ มีอยู่ที่ทุกชาติทุกภาษา แต่ว่ามีลักษณะต่าง ๆ กัน ลักษณะ
 ของไทยเรา^{นี้} มีหลักอยู่ที่ต้องมีค่าเป็นสัมผัสค์คล้องกัน ถัดนั้นกำหนด
 นัยอักษร จัดเป็นกลอนเป็นบาทเป็นบทด้วย ที่ประเด็นตั้งขึ้นซ้ำจากัด
 ที่ไ้เสียงสูงต่ำ ที่สุดจากัดอักษรให้ประกอบกับเสียงหนักเบาด้วย
 กระทบแต่งถ้อยคำอันประกอบด้วยหลักดังกล่าว^{นี้} ท่านกำหนดไว้
 เป็น ๔ ประเภท เรียกว่าโคลงประเภท ๑ ฉันท์ประเภท ๑ กาพย์
 ประเภท ๑ กลอนประเภท ๑ แต่จะคิดแต่งกันขึ้นเมื่อครั้งไรไม่ปรา-
 กฏ มีเค้าเงื่อนแต่ว่าโคลงนั้นดูเหมือนจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่าย
 เหนือคิดขึ้น มีกำหนดอักษรนับเป็นบาท ๒ บาท ๓ บาท ๔ บาท เป็น
 บท เรียกว่า โคลงสอง โคลงสาม โคลงสี่ โคลงเก้า ๆ มีที่รับสัมผัส
 และที่กำหนดใช้อักษรสูงต่ำน้อยแห่ง แต่ว่ามีบังคับมากมายขึ้นภายหลัง
 เห็นจะเป็นเมื่อพวกไทยข้างฝ่ายใต้รับอย่างมาแต่งประดิษฐ์เติม
 ขึ้น ฉันท์นั้นได้อย่างมาจากภาษาชามครซึ่งแต่งในอินเดีย แบบใน
 อินเดียมีบังคับที่ให้ใช้สระหนักเบา และบังคับให้นัยอักษรรวมเป็น
 บาท นัยบาทรวมเป็นคาถา เราถ่ายแบบแต่งเป็นภาษาไทย แกรมให้
 มีสัมผัสเข้าด้วย เพราะไม่มีสัมผัสฟังไม่เป็นกลอน ผิดหลักข้างไทย
 กาพย์นั้นตามตำราเห็นท่านจะกำหนดกว้าง บรรดาที่กวีแต่งทุกอย่าง
 นับเป็นกาพย์หมด (พบหนังสือตำรากาพย์อันแต่งไว้เป็นภาษาชามคร
 ๒ คัมภีร์ เรียกว่ากาพย์สารวิดาฉันท์คัมภีร์ ๑ กล่าวด้วยลักษณะ

๑. ความที่กล่าวมานั้นแต่งใหม่ในคราวนี้

ภาพย์ ๓๕ ภาพย์ อักคมภีร์ ๓ เรียกว่าภาพย์คันณะ กล่าวด้วยลักษณะ
ภาพย์ ๕ ภาพย์ รูปแห่งโคลง ภาพย์ กถอน ภาษาไทย คัมมัต์มัด
ใช้ตรงกับหนังสือ ๒ คัมภีร์นี้โดยมาก แต่หนังสือ ๒ คัมภีร์นี้ไม่ได้
กล่าวถึงลักษณะบังคับเอกโท ผู้วิภาษามคธตั้งเหตุว่าเป็นภาษามคธ
ที่แต่งขึ้นในชั้นหลัง เพราะภาษามคธและภาษาตั้งสกฤตในอินเดีย
หรือแม้ในลังกาไม่เคยเห็นมีสัมผัสเลย ดังนั้นฐานกันว่าจะแต่งขึ้นใน
ไทยเห็นอ ราวแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยุคที่พระศรีวิมังคลา
จารย์แต่งคัมภีร์มังคละดลที่ป็น อาจถือเอาวรรณคดีไทยพวกโคลง ภาพย์
กถอนไปแปลงขึ้นเป็นภาษามคธก็ได้ ที่ไปให้ชื่อว่าภาพย์นั้นก็เพราะ
แปลว่าของกวีกินความได้ทั้งหมดตั้งกล่าวแล้ว ฉันทในภาษาตั้งสกฤต
เรียกว่าภาพย์ก็มีเช่น กาวุธมาดา ทศาวตารจริต เป็นต้น แต่ภาพย์
ของไทยนั้น) ตามที่ถือกัน^๕ในชั้นหลังแคบกว่านั้น ตกเป็นคำแต่งซึ่งมีรูป
คล้ายฉันท แต่ไม่นิยมเลี้ยงหนักเบา^๕นั้นแต่เป็นภาพย์ กถอนนั้นเห็นจะ
เป็นของพวกไทยข้างฝ่ายใต้คิดขึ้น มีกำหนดแต่เพียงว่ากถอนหนึ่งคือ
มีสัมผัสรับกันครั้งหนึ่งไม่ให้มีอักษรเกินไปกว่า ๘ สองกถอนนับเป็น
คำหนึ่ง เพลงยาวอยู่ในประเภทกถอน เหตุใดจึงเรียกว่าเพลงยาว
ของนงเยาว์หรือบายไม่ ได้แต่สันนิษฐานว่ามุตเดิมของคำกถอนซึ่ง
เกิด^๕ขึ้น เห็นจะเกิดเป็นคำขบเขยวพานการตั้งวาด คำขบเช่นนั้นยังมี
เค้าเงื่อนอยู่ในกาพย์ เช่นที่เรียกกันว่า แอ้ว ในมณฑลภาคอิสาน

เรียกว่า ซอ ในมณฑลพายัพ และเรียกว่า เพลง ในมณฑลที่
ไกลราชธานี ถึงการเด่นดอกสร้อยดั่งกรวาลและเด่นเพลงวงใหญ่ ก็
คงมาแต่ขับ^๕เกี่ยวพาน^๕นั่นเอง เป็นแต่คิดดัดแปลงให้วิธีการ^๕ขึ้นในชั้นหลัง
ก็กระบวนแต่งกลอนสำหรับขับ^๕เกี่ยวพานการสังวาลนั้น ในสมัยเมื่อ
ยังไม่ใช้จดลงเป็นหนังสือ คนที่เชี่ยวชาญก็คิดกลอนสด คนที่ไม่ชำนาญ
ก็ต้องอาศัยแต่งท่องจำ จึงแต่งเป็นบทสั้น ๆ เช่นขนาดบทดอก
สร้อยดั่งกรวาล เพราะถ้ายาวนักก็เหลือที่จะจำได้ ครั้นมาถึงสมัยเมื่อ
ชอบใช้เขียนหนังสือ พวกกวีที่เป็นเจ้าชู้เอาคติอันเคยแต่งกลอนเป็น
เพลงขับ^๕เกี่ยวพาน มาแต่งเป็นหนังสือกลอนเกี่ยวส่งไปให้กัน หนังสือ
เช่นนั้นจึงเรียกกันว่า “เพลงยาว” เพราะเขาอย่างเพลง^๕เกี่ยวมาแต่ง
กล่าวความยืดยาวออกไปใช้แทนคำขับ ด้วยเหตุเป็นดั่งว่า เพลง
ยาวจึงมักแต่งกันแต่สำหรับ^๕เกี่ยวพานการสังวาลเป็นพื้น ความสันนิษ-
ฐานเช่นกล่าวมาจะถูกหรือผิดสถานใด แต่แต่ท่านทั้งหลายจะดู
เนื้อเห็น.

ถ้าว่าโดยทางตำนาน เพลงยาวเป็นของเกิดมีขึ้นภายหลังบท
กลอนอย่างอื่น ๆ ดูเหมือนจะชอบแต่งกันชุกชุมต่อเมื่อตอนปลายสมัย
กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดังเกิดหนังสือเพลงยาวโบราณที่มีฉะบับ
อยู่บัดนี้ เป็นเพลงยาวแต่งเพียงในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ^๕รึนับแต่
พ.ศ. ๒๒๗๕ มาแทบทั้งนหนักแต่งก่อนนั้นขึ้นไปดูเหมือนจะไม่มี แต่มี
คำกล่าวกันว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดทรงแต่งเพลงยาว
และอ้างเพลงยาวบทหนึ่งซึ่งขึ้นต้นว่า “โฉมหอมหอมเหิรเวหาหวด

แต่โดยหามีได้เว้นทีวาทวณ” บทนี้^๕ ว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระ
 ราชนิพนธ์ มีผู้เขียนลงแผ่นกระดาษติดไว้ที่พระที่นั่งจันทร์พิศาล
 ณเมืองดพบุรี ปรากฏอยู่จนรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์นี้ ข้อ
 ที่ว่ามีเพลงยาวพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์นั้นก็อาจจะมิได้ แต่
 เมื่อไม่มีเพลงยาวด้านวนอื่น ๆ อันแต่งในสมัยเดียวกันปรากฏอยู่เป็น
 เพื่อน ก็ฟังได้เพียงว่าเพลงยาวอาจจะเป็นของเริ่มริแต่งในรัชกาล
 สมเด็จพระนารายณ์ แต่มาשובเด่นกันแพร่หลายต่อเมื่อในรัชกาล
 พระเจ้าบรมโกษา^๖ ข้อหลังมีหลักฐานปรากฏอยู่เป็นแน่นอนไม่มีที่
 สงสัย จะเป็นด้วยเหตุใดเมื่อพิเคราะห์ดูหนังสือบทกลอนซึ่งแต่งครั้ง
 กรุงศรีอยุธยา ดูเหมือนความนิยมในการแต่งบทกลอนจะเกิดมีเป็น
 ยุค ๆ บรรดาหนังสือบทกลอนแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีฉบับอยู่บัด
 นี้ ถ้าว่าโดยอายุดูเหมือนอดีตค่าแข่งน้ำพิพัฒน์สังข์จะแต่งก่อนเก่า
 กว่าเพื่อน อาจจะเป็นของแต่งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี^๗ ของ
 (ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๓ จน พ.ศ. ๑๘๑๒) ก็เป็นได้ ถัดนั้นมาถึงอดีต
 มหาชาติคำหลวง มีจดหมายเหตุบอกศักราชไว้ว่าสมเด็จพระบรมไตร
 โถกนาถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต^๘ แต่ง^๕ ๒ เมื่อมีขาด

๑. เพลงยาวบทนี้มีอยู่ในประชุมเพลงยาวความเก่าภาคที่ ๗ ซึ่งหอ
 พระสมุดฯ พิมพ์ตลอดทั้งหมด.

๒. หนังสือมหาชาติคำหลวงด้านวนเดิม หายสูญเสียแล้ว หาย
 ถิ่นที่ ฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นเชื่อได้ว่าด้านวนเดิมแต่ถิ่นที่ศพ.

พ.ศ. ๒๐๒๕ กับดิลกเรื่องพระดอก็เป็นหนังสือตำนานชนเก่า และมี
 คำกล่าวไว้ในโคลงข้างท้ายหนังสือนี้ว่า “มหाराชเจ้านิพนธ์” ดั่ง
 ดัชนีฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอีกเรื่อง
 หนึ่ง ถัดหนึ่งถึงดิลกเรื่องยวนพ่าย เรื่องหนังสือนี้แสดงว่าแต่งใน
 รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๕ จน พ.ศ.
 ๒๐๗๒) หนังสือ & เรื่องที่ไต่ระบุนี้ นับว่าเป็นหนังสือบทกลอนแต่ง
 ยุคแรกในครั้งกรุงศรีอยุธยา มีเค้าเงื่อนพอสังเกตเห็นได้ในสมัยนั้นกวี
 ไทยมีความรู้เชี่ยวชาญ ทั้งภาษามคธและภาษาสันสกฤต กระจวน
 แต่งบทกลอนก็สามารถแต่งดีเป็นอย่างยิ่ง แต่หนังสือที่แต่งขึ้นในยุคนั้น
 มีน้อยเรื่อง ข้อนี้คงเป็นด้วยผู้มีความรู้อักษรสมัยถึงขั้นสูงมีน้อยคน
 เพราะการศึกษาในพื้นเมืองยังต่ำ อีกประการหนึ่งหนังสือบทกลอน
 ซึ่งแต่งในยุคแรกนั้น ปรากฏแต่แต่งเป็นร่ายแกมโคลงซึ่งเรียกว่าดิลก
 ไม่แต่งเป็นกาพย์กลอนหรือฉันทน์ จะเป็นเพราะเหตุใดข้อนี้ดัชนีฐาน
 ว่าแบบบทกลอนคงมีแล้วในสมัยนั้นทั้งโคลงฉันทน์กาพย์กลอน แต่เหล่า
 กวีชั้นสูงหากลงเนื้อเห็นกันว่าฉันทน์ เป็นแบบบทกลอนสำหรับแต่งภาษา

๓. มีหนังสืออีก ๒ เรื่อง คือโคลงทวาทศมาส ซึ่งขุนพรหมมนตรี
 ขุนศรีวิภาวราช ขุนสารประเสริฐ ช่วยกันแต่งเรื่อง ๓ โคลงกำสรวณ
 ว่าศรีปราชญ์แต่งอีกเรื่อง ๓ ตำนานเก่าถึงชั้นยุคนั้น ในพงศาวดารว่า
 ศรีปราชญ์เกิดในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ จึงเบนข้อสงสัยว่าโคลง
 กำสรวณจะมีใช้ตำนานศรีปราชญ์คนหลัง.

อื่นเช่นภาษามครเป็นต้น จะเอามาแต่งภาษาไทยไม่เพราะ ส่วนกาพย์
และกถอนั้นแต่งง่าย มักใช้แต่งคำขวัญร้องตำนานกันอยู่แล้ว เห็นว่า
เป็นของสำหรับแต่งกถอนปากตลาด ไม่สมควรจะใช้แต่งเรื่องสำคัญ
ชั้นสูง ท่านองจะคิดเห็นเช่นว่าจึงไม่แต่งเป็นกาพย์กถอน.

ตามเรื่องตำนานที่กล่าวกันมา หนังสือบทกถอนแต่งกันมากอีกยุค
หนึ่งในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๕๕ จน พ.ศ.
๒๑๗๑) นับเป็นยุคที่ ๒ แต่หนังสือซึ่งแต่งในยุคนั้น เพื่อการบำรุงพระ
ศาสนาเป็นพื้น ว่าพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเวดสันตร
ชาดก สำหรับเทศน์มหาชาติเป็นต้น อันหนังสือมหาชาตินั้น ฉะบับ
แต่งเป็นคาถาภาษามคร แต่ถือกันเป็นคติว่าถ้าใครได้ฟังย่อมเกิดสิริ
มงคลแก่ผู้นั้น คนทั้งหลายจึงนิยมฟังเทศน์คาถามหาชาติ เรียกกันว่า
“คาถาพัน” แต่การที่ฟังนั้นมิได้เข้าใจความที่เทศน์ เพราะเป็นภาษา
มครทั้งนั้น พระเจ้าทรงธรรมจึงทรงอนุมัติตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถซึ่งให้แปลมหาชาติแต่งเป็นคำหลวงไว้สำหรับอ่าน
ให้สับุรุษฟัง แต่คำหลวงนั้นแปลสดับไปกับคาถาทุกบาท คนสามัญ
ฟังความต่อไม่ติดเข้าใจยาก ครั้นทรงพระราชดำริให้แต่งเป็นหนังสือ
สำหรับพระเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ให้มีคาถาไว้ค่อนหนึ่งต่าง
หากและคำแปลแต่งเป็นบทกถอนไว้ค่อนหนึ่งต่างหาก เช่นเทศน์

กันมาจนปัจจุบันนี้ อีกอย่างหนึ่งก็ว่ากันว่า “สวดไอ้เอ๋
 วิหารราย” ก็เกิดขึ้นครั้งพระเจ้าทรงธรรม เหตุด้วยประเพณีการ
 รัชชาก็ตอโบสถ์แต่โบราณ เมื่อถึงวันอุโบสถพวกสัปปุสพาก็ออกไป
 ไปสวดที่อุโบสถที่วัดแต่เวลาเช้า และรัชชาก็อยู่วัดตลอดวันจน
 เย็นค่ำจึงกลับมานั้น ก็ในเวลาสัปปุสประชุมกันอยู่ที่วัดในวันอุโบสถ
 นั้น ย่อมประพฤติกิจต่าง ๆ ตามควรแก่ความเต็มใจในพระศาสนา คือ
 ศึกษาหาความรู้ศีลธรรมเป็นต้น ถ้าศิษย์เหตุนี้พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้
 จึงแปลชาติกรเรื่องต่าง ๆ แต่งเป็นหนังสือบทตอน สำหรับให้สัปปุส
 อ่านสัปดาห์ในเวลาที่ไปรัชชาก็อยู่ที่วัด หนังสือพวกนี้แต่งเป็นกาพย์
 ทั้งนั้น มักเรียกกันว่า หนังสือสวด คงมีมาก่อนสมเด็จพระบรมไตร
 โลกนาถทรงแต่งมหาชาติคำหลวง ที่เรียกว่า สวดไอ้เอ๋วิหารราย
 นั้น คือพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชดำริให้จัดประเพณีการอ่านหนังสือ
 สวดให้เป็นที่ประโยชน์แก่สัปปุสยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นต้นว่าให้มี
 พนักงานอ่านประจำวิหารหรือศาลารายในพระอารามหลวงสำหรับสัปปุ-
 สจะได้อ่านฟัง และฟังต้นนิชฐานต่อไปได้อีกชั้นหนึ่งว่าคงโปรดฯ ให้
 ขอบรองพวกผู้แต่งกาพย์เรื่องชาติกรต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นอันมาก

๓. จุดหมายเหตุเก่ากล่าวความย่อ ๆ บางฉบับว่าสมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนาถทรงแต่งมหาชาติคำหลวง บางฉบับว่าพระเจ้าทรงธรรม
 แต่งมหาชาติคำหลวง ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าหนังสือมหาชาติที่ทรง
 แต่งนั้นต่างกันตั้งแต่ลงมา เพราะมีหลักฐานที่ฉบับยังปรากฏอยู่ด้วย
 กันทั้ง ๒ อย่าง,

จนการแต่งหนังสือสดเป็นประเพณีนิยมกันแพร่หลาย^๑ ยังดังเกิด
ได้แม้ในปัจจุบันนี้ ด้วยบรรดาหนังสือบทกถอนของเก่าที่มีอยู่ หนังสือ
สดสดเป็นมากกว่าอย่างอื่น แต่ประเพณีการที่สดประจำวิหารและ
ศาลาราย ซึ่งพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชดำริขึ้นยังมีอยู่จนปัจจุบัน
นี้แต่ที่ในวัดศรีรัตนศาสดารามเวदानักขัตตฤกษ์ เช่นเข้าพระวัดสำหรับ
ออกพระวัดสายยังมีนักสด ๆ มหาชาติคำหลวงของสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถที่ในพระอุโบสถ และมีพวกเด็กนักเรียนสดชาดกเรื่องอื่น ๆ
ตามศาลาราย พอเห็นได้เป็นเค้าเงื่อนของประเพณีเดิมที่ถ่วงมา.

คำกาพย์นอกจากหนังสือสดที่ถ่วงมา แต่โบราณมักใช้แต่ง
บทขับร้องดำเนิน เช่นคำขับไม้ คำพากย์โขนหนังสือและบทตะคอนเก่า^๒
เป็นต้น เห็นจะใช้มาเก่าแก่แต่แรกมีการเดินเหล่านั้น ด้วยแบบกระบวน
เดินได้มาแต่อินเดีย บทตะคอนโขนหนังสือของพวกชะวากียังใช้คำกาพย์
ซึ่งชะวาเรียกกันว่า “กาว่า” อยู่จนบัดนี้

หนังสือบทกถอนมาปรากฏว่ามีแต่งมากเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระ

๑. ประเพณีอ่านหนังสือสดให้สัปบุรุษฟังเช่นว่า ยังมีอยู่ณเมือง
นครศรีธรรมราชจนทุกวันนี้.

๒. บทตะคอนโน้ตหรือยังแต่งเป็นกาพย์อยู่จนทุกวันนี้ และประหลาด
ที่ตึกซึ่งเป็นการเดินเกิดขึ้นใหม่ก็พลอยแต่งบทเป็นกาพย์ เพราะใช้ด้า
เบ็ดเค็ดดเก่าซึ่งเนื้อร้องเดิมเป็นกาพย์ เมื่อมายกกว่าเป็นกถอนสดใหม่
ก็ยังคงตามแนวเดิมให้เหมาะแก่ขับร้อง,

พระนารายณ์มหาราช (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๘ จน พ.ศ. ๒๓๓๓) อีก
 ตอนหนึ่ง นับเป็นยุคที่ ๓ แต่หนังสือซึ่งแต่งในยุคนั้นผิดกับยุคก่อน ๆ
 เป็นข้อสำคัญที่มีทั้งคำบรรยายพงศาวดารและบทกถอน แม้บทกถอน
 ก็แต่งทุกประเภท มีทั้งโคลงฉันท์กาพย์กถอน การแต่งหนังสือครั้ง
 รัชการสมเด็จพระนารายณ์ พิเคราะห์ดูเห็นมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐาน
 เรื่องตำนาน ด้วยมีหนังสือเรื่องหนึ่งเรียกชื่อว่า “จินตามณ” เป็น
 คำบรรยายหนังสือไทย” แต่งไว้พิสดารตั้งแต่หัวอ่านเขียนจนถึงหัวแต่ง
 โคลงฉันท์กาพย์กถอน บอกไว้ในตำนานนั้นว่า พระโหรา ชาวเมือง
 โอฆบุรี (คือเมืองพิจิตร)^๒ เป็นผู้แต่ง และมีหนังสืออีกเรื่องหนึ่งคือ
 พระราชพงศาวดาร (ซึ่งหอพระสมุดฯ สัมมติชื่อเรียกว่า “ฉบับหลวง
 ประเสริฐ” นั้น) ในบานแผนกข้างต้นว่าสมเด็จพระนารายณ์ดำรัสสั่งให้
 พระโหราแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ เป็นหลักสันนิษฐานว่าสมเด็จพระ
 นารายณ์คงโปรดฯ ให้พระโหราคนเดียวกันแต่งทั้งหนังสือจินตามณ
 และหนังสือพระราชพงศาวดาร นอกจากนั้นยังมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐาน
 ต่อไปอีกข้อหนึ่ง ว่าเหตุใดสมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้พระโหรา

๑. หนังสือจินตามณใช้กันแพร่หลายมาจนมีหนังสือมูลบทบรรพ
 กิจแบบเรียนหลวงในรัชกาลที่ ๕

๒. แต่ก่อนกล่าวกันว่า เมืองโอฆบุรีคือเมืองพิษณุโลกส่วนที่ตั้ง
 ทางฝั่งตะวันตก แต่มาพบหลักฐานในจารึกครั้งสุโขทัยว่าเมืองโอฆบุรี
 นั้นเรียกภาษาไทยว่า เมืองสระหลวง คือเมืองพิจิตรเก่า.

แด่งหนังสือ ๒ เรื่องนั้น ด้วยปรากฏในเรื่องพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ว่า เมื่อพวกบาทหลวงฝรั่งเศสแรกเข้ามาตั้งสอนศาสนา คริสต์ตั้งในพระนครศรีอยุธยา นั้น มาตั้งโรงเรียนขึ้นสำหรับสอนหนังสือ แก่เด็กไทยด้วย อาศัยเหตุนี้เห็นว่าจะเปนเพราะสมเด็จพระนารายณ์ ทรงพระราชดำริว่าถ้าฝ่ายไทยเองไม่เอาเป็นธุระจัดบำรุงการเล่าเรียนให้ รุ่งเรืองก็จะเสียเปรียบฝรั่งเศส พระโหราคงเป็นปราชญ์มีชื่อเสียงว่าเชี่ยวชาญอักษรสมัยอยู่ในครั้งนั้น สมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้เป็นผู้ แด่งตำราสอนหนังสือไทยขึ้นใหม่ ส่วนการที่โปรด ๑ ให้แด่งหนังสือ พระราชพงศาวดารนั้น จะแด่งเป็นหนังสือเรียนหรือแด่งสำหรับให้ เป็นความรู้แก่ทูตต่างประเทศที่เข้ามาในครั้งนั้น ก็อาจจะเป็นได้ทั้งสอง สถาน แต่ควรฟังเป็นยุติได้ว่า การที่ทกวัดชั้นให้ลูกผู้ดีเล่าเรียนหนังสือไทย คงเริ่มขึ้นในครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ความที่กล่าวนี้ ยังมีหลักฐานที่สังเกตออกอย่างหนึ่ง ด้วยตัวอย่างหนังสือฝีมืออาตมาเขียนในครั้งนั้น เช่นหนังสือสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสยังปรากฏอยู่ กระ- บวนอักษรวิจิตรที่ใช่วิปาสดาคาดเคลื่อนมาก เห็นได้ว่าความรู้หนังสือไทย คงตกคาม่าเสียคราวหนึ่ง ฟังมากับเจริญขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เพราะฉะนั้นต่อมาถึงรัชกาลหลัง ๆ จึงมีผู้รู้หนังสือต้น ทัตมากชั้นโดยลำดับ จนสามารถแต่งบทกลอน เช่นเด่นเพลงยาวกัน ได้ชุกชุมเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ดังกล่าวมาข้างต้น.

เมื่อพิจารณาดูในหนังสือจินตามณ ที่พระโหราแต่งเมื่อรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์นั้น ยังได้เค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานเรื่องตำนานการ

แต่งบทกลอนต่อไปอีกชั้นหนึ่ง ว่าก่อนนั้นมาผู้ที่หัดแต่งบทกลอน คงได้อาศัยแต่แต่งตามตัวอย่าง หรือคำแนะนำของผู้อื่น คำหับคำราว คำหับนักเรียนอาศัศึกษามีไม่ พระโหราจึงรวบรวมระเบียบบทกลอนต่าง ๆ ทำเป็นคำราวไว้ในหนังสือจินตามณ เป็นแรกที่จะมีคำราวแต่งบทกลอนในภาษาไทย สันนิษฐานต่อออกไปได้อีกชั้นหนึ่ง ว่าคงเป็นเพราะมีคำราวของพระโหราชั้น จึงมีผู้แต่งบทกลอนประเภทที่ยังไม่ปรากฏว่าเคยแต่งมาแต่ก่อน คือหนังสือไทยซึ่งแต่งเป็นฉันทเป็นต้น ความที่กล่าวข้อนั้นมีคำฉันทเรื่องสมุทโฆษปร กฏอยู่เป็นตัวอย่าง หนังสือคำฉันทเรื่องสมุทโฆษนี้ มีตำนานว่าพระมหाराชครูเป็นผู้แต่งตอนต้น (ที่เรียกว่า พระมหाराชครู นั้น สันนิษฐานว่าเห็นจะเป็นคนเดียวกับพระโหราผู้แต่งหนังสือจินตามณนั่นเอง ทำนองจะเรียกกันว่า พระมหाराชครู เพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องเป็นครูบาอาจารย์ มิใช่เป็นตำแหน่งพระมหाराชครูลูกขุนหรือพระมหाराชครูพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าหนังสือสมุทโฆษคำฉันทนั้น) สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชนิพนธ์ต่อตอนหนึ่ง แล้วค้างมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ สมเด็จพระปรมานุชิต

๑. บางทีจะเป็นคนเดียวกับพระโหราที่ว่าพยากรณ์แม่นนัก เรียกกันว่า “พระโหราทายหนู” ซึ่งมีเรื่องอยู่ในพงศาวดารรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง ถ้าเช่นนั้นสมเด็จพระนารายณ์ก็คงได้เป็นศิษย์มาแต่ยังเป็นพระราชากุมาร

ซีโนรด มาทรงแต่งค่อจ้งจบเรื่อง หนังสือส่มุทโฆษบางที่จะเป็น
เรื่องแรกที่พระมหाराชกรุริแต่งหนังสือไทยเป็นคำฉันท์ ด้วยประสงค์
จะพิสูจน์ให้ปรากฏว่าภาษาไทย อาจจะแต่งเป็นฉันทให้ไพเราะได้
สมเด็จพระนารายณ์จ้งทรงนับถือถึงทรงพระราชนิพนธ์ค่อ และผู้
จ้งเขาอย่างแต่งคำฉันท์เรื่องอื่น ๆ จนแต่่นมา.

เรื่องตำนานอันเนื่องด้วยหนังสือส่มุทโฆษคำฉันท์ ยังมีอีกข้อ
หนึ่งคือที่หนังสือส่มุทโฆษคำฉันท์นั้น แต่งสำหรับใช้เป็นคำพากย์
หนึ่ง ความข้อนี้ปรากฏชัดเจนอยู่ข้างต้นหนังสือ ฉันทนิษฐานว่า
ประเพณีการเดินหนังสือไทยในสมัยนั้น ยังเดินเช่นเดียวกับหนังสือที่เดิน
อยู่ในเมืองชะวาจนทุกวันนี้ คือคนพากย์ (ชะวาเรียกว่า ตราหง)
เล่าเรื่องเป็นกาพย์กลอนโดยทำนองดำเนินบ้าง เจริญบ้าง เดินไปถึง
เรื่องตรงไหน ก็เอาหนังสือนั้นขึ้นเช็ดให้คนดู แล้วเบียดนิ้วหนังสือ
และทำปากพากย์ไปตามเรื่อง วิถีเดินหนังสือในสมัยนั้นฟังคำพากย์เป็นสำคัญ
ตัวหนังสือเป็นแต่เครื่องประกอบ และเดินเรื่องต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่
เรื่องรามเกียรติ์ การที่เดินหนังสือเฉพาะแต่เรื่องรามเกียรติ์ และ
เอาตัวหนังสือเป็นสำคัญ ใช้คำพากย์คำเจรจาเป็นแต่เครื่องประกอบ
อย่างเช่นหนังสือไทยเดินกันจนปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นค่อภายหลัง ส่วหนังสือ
ซึ่งแต่งเป็นคำฉันท์นั้น ก็พึงสันนิษฐานได้ว่าเดิมแต่งสำหรับใช้เป็นคำ
พากย์ เช่นพากย์โขนหนังสือหรือเป็นคำขับกล่อมเช่นกล่อมช้าง แทน
ที่ใช้แต่งเป็นกาพย์มาแต่ก่อน และคำฉันท์น่าจะเป็นของเกิดขึ้นใน
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ด้วยเหตุที่ปวงดังได้แสดงมา.

หนังสือบทกถอน ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากคำฉันท์ของพระราชาครูที่กล่าวมา ยังมีกาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถแต่งเป็นเรื่องตั้งवादปรากฏอยู่อีกเรื่องหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นกาพย์ห่อโคลงซึ่งแต่งก่อนเรื่องอื่น ๆ หนังสือโคลงฉันท์นอกจากที่ได้ระบุมา ยังมีแต่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์อีกหลายเรื่อง และกวีที่มีชื่อได้ปรากฏในยุคนั้น นอกจากพระมหाराชาครู (คือพระโหรา) ก็ยังมีอีกหลายคน เช่นพระศรีมโหสถแต่งกาพย์ห่อโคลง และโคลงสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ ชุนเทพกวี (พราหมณ์) ชาวเมืองสุโขทัย^๑ แต่งฉันท์สี่กั๊กตั้งเวยกถ่อมช้าง และศรีปราชญ์ว่าเป็นดุษฎีพระมหाराชาครู แต่งเรื่องนิรุทธคำฉันท์ได้เป็นสำคัญ ส่วนโคลงปลัดกบแก้วแตกต่าง ๆ ในพวกประชุมโคลงโบราณก็มีชื่อผู้แต่งปรากฏอีกหลายคน มีตั้งแต่พระเจ้าล้านช้าง พระเจ้าเชียงใหม่ลงไปจนถึงนายประจักษ์ แต่เกรงว่าจะเป็นเรื่องดมมติกันชั้นหลังเอาเป็นแน่ไม่ได้ พังเป็นยุคคติแต่ว่าตำราแต่งบทกถอนไทย มีชั้นบริบูรณ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์.

การแต่งบทกถอนมาปรากฏว่า แต่งกันมากเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษ^๒อีกยุคหนึ่ง นับเป็นยุคที่ ๔ และที่สุดในสมัยกรุงศรี

๑ ในตำราโคลงของโบราณ อ้างโคลงบางบทว่าพระเทวีเมืองสุโขทัยแต่ง เห็นว่าที่จริงจะเป็นของชุนเทพกวีคนนั้นเอง เพราะหนังสือที่เขียนไว้ในฉบับเดิมลบเดือนก็เลยเดากลายเป็นพระเทวี.

อยุธยาเป็นราชธานี มีเรื่องเล่ากันสืบมาว่า พระเจ้าบรมโกษฐ์ทรง
 กวดขันให้ลูกผู้ใดเล่าเรียน ยิ่งขึ้นกว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์
 ด้วยทรงโน้มน้าเป็นแต่กวดขันให้เรียนหนังสือ มาถึงครั้งพระเจ้าบรม
 โกษฐ์ทรงกวดขันการศึกษาพระศาสนาด้วยอีกอย่างหนึ่ง กล่าวกัน
 มาว่าบุตรหลานข้าราชการที่ถวายตัวทำราชการ ถ้าใครยังมีได้บวช
 ไม่ทรงตั้งให้เป็นขุนนางทีเดียว จึงเกิดประเพณีที่บุตรขุนนางบวช
 ทุก ๆ คน นับเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาแก่รัชกาลนั้นเป็นต้นมา.

หนังสือบทกลอน แต่งขึ้นในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ก็มีทุก
 ประเภท แต่ชอบแต่งประเภทกลอนกันมากกว่าอย่างอื่น แต่งทั้ง
 เป็นบทตะคอน บทเสภาและเพลงยาว บทตะคอนนั้นชนเดิมแต่งเป็น
 กาพย์ เห็นจะมาเปลี่ยนแปลงเป็นกลอนสำหรับเล่นตะคอนผู้หญิงของ
 ทดวงซึ่งเรียกกันว่า ตะคอนใน แล้วพวกตะคอนนอกจึงเอาอย่างไร
 เพลงยาวนั้นก็เกิดขึ้นด้วยเอาเพลงขับมาแต่งเป็นหนังสือดังกล่าว มาข้าง
 ต้น การแต่งบทกลอนเกิดมีมากในยุคนั้น ก็เพราะการเล่าเรียนเจริญ
 เป็นอันดีมา ผู้รู้หนังสือในสมัยนั้นจะแสดงความสามารถให้ปรากฏ

๑. พระเจ้าบรมโกษฐ์ คงเคยเป็นนักเรียนแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระ
 นารายณ์ ทรงสามารถแต่งบทกลอนได้ มีโคลงเรื่องชดอพระ
 นอนวัดป่าโมกข์ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเวลายังเป็นพระมหาอุปราช
 ปรากฏอยู่.

ได้แต่ด้วยแต่งบทกตอนเป็นสำคัญ ผู้ที่ดำริเขียนจึงชอบแต่งบทกตอน ทั้งชายและหญิง.

ในยุครัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ มีกวีที่ปรากฏชื่อเสียงหลายคน แต่ที่นับเป็นยอดเยี่ยมนี้ คือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า “เจ้าฟ้ากุ้ง” สมเด็จพระเจ้าตากขององค์ใหญ่ของพระเจ้าบรมโกษฐ ในกระบวนบทกตอนดูเหมือนจะแต่งได้ทุกประเภท แม้จนด้านวนเก่าอย่างมหาชาติคำหลวง ครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงแต่งหนังโขนนั้นทูลศรัทธาคำหลวงสู้สู้ได้ แต่กระบวนแต่งกาพย์นับว่าเป็นยอดของกวีไทย พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ที่ยังเหลืออยู่เวลานี้ คำฉันท์หามิว่ามีอยู่มากแต่กาพย์ ทั้งกาพย์ห่อโคลงและกาพย์บทเห่เรือ เพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรก็มีอยู่หลายบท สันนิษฐานว่ากาพย์ที่เด่นเพลงยาวกั้นชุกชุมในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ บางที่จะเกิดแต่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรโปรด ผู้เขียนจึงเอาอย่างเด่นกันแพร่หลาย.

การแต่งบทกตอนในกรุงธนบุรีก็ดี ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ก็ดี นิยมตามเยี่ยงอย่างครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐสืบมา เพราะผู้ที่ได้เป็นใหญ่นับตั้งแต่พระเจ้ากรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้น ได้เป็นนักเขียนมาในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ ทรงสามารถแต่งบทกตอนได้ พระราชนิพนธ์บทกตอนยังมีปรากฏอยู่ทั้งของพระเจ้ากรุงธนบุรี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

ส่วนข้าราชการที่ได้เป็นนักเรียนในชั้นนี้ก็มีมาก จึงคงรักษาแบบอย่าง
 ครั้นรัชกาลพระเจ้าบรมโกษ^๕ ใช้นิยมกันว่าเป็นแบบแผน “ครึ่ง
 บ้านเมืองคี่” ^๕สืบมา.

ในรัชกาลที่ ๓ แต่งหนังสือมาก ด้วยเมื่อพระนครศรั้อยุชยา
 เดียวแก่พระมาชาคักถนน หนังสือสำหรับบ้านเมืองเป็นอันตรายไปเสีย
 เป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราช
 ประสงค์จะทรงสร้างหนังสือต่าง ๆ ให้กลับมีขึ้นไว้เป็นฉบับสำหรับ
 พระนครดังแต่ก่อน การแต่งหนังสือฝ่ายข้างพระศาสนาก็โปรด ฯ
 ให้ประชุมพระราชาคณะและราชบัณฑิตยช่วยกันแต่ง ข้างฝ่ายพระ
 ราชอาณาจักร เป็นค่นว่ากฎหมายและตำราราชประเพณีและพระ
 ราชพงศาวดาร ก็โปรด ฯ ให้ประชุมดูขุน และผู้รู้แบบแผน
 เรื่องราวเก่าก่อนช่วยกันเรียบเรียง แล้วทรงตรวจแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง
 หนังสือซึ่งสร้างขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๓ มีจนพงศาวดารต่างประเทศ เช่น
 พงศาวดารมอญเรื่องราวชาติราช และพงศาวดารจีน เรื่องเด็กก๊ก
 เรื่องไชยยัน และเรื่องสามก๊ก^๑ ส่วนหนังสือบทกอนซึ่งแต่งขึ้นใน
 รัชกาลที่ ๓ มีบทกอนเป็นพัน คือเรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอนิรุทธ
 และเรื่องอิเหนา (ทั้งอิเหนาเด็กและอิเหนาใหญ่) เป็นหนังสือหลาย
 ร้อยเล่มสมุดไทย บทกอนเหล่านี้เคยมีมาแต่ครั้งกรุงศรั้อยุชยา

๑ พงศาวดารจีน ๓ เรื่องนี้ จะเคยแปลแต่ครั้งกรุงศรั้อยุชยาหรือ
 พังมาแปลใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ไม่ทราบแน่.

สำหรับเด่นละคอนใน แค่อัญญาไปเสียโดยมาก จึงโปรดให้ประชุม
 กวีแต่งขึ้นใหม่ไว้สำหรับพระนคร เมื่อแต่งแล้วถวายทรงตรวจแก้ไข
 อีกชั้นหนึ่ง จึงเรียกว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์ทุกเรื่อง โคลงฉันท
 กาพย์กถอนซึ่งกวีแต่งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ก็มีทุกอย่างแต่น้อย
 เรื่อง ด้วยยังมีกวีน้อย ผู้ที่เป็นกวีมีชื่อเสียงมาแต่รัชกาลที่ ๓
 ปรากฏแต่ ๓ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (เป็น
 ยอดของกวีไทยในการแต่งบทละคอน) พระองค์ ๓ กรมหมื่นศรี
 สุธเรนทรพระองค์ ๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อีกคน ๓ ถึงรัชกาล
 ที่ ๒ กวีที่ชื่อเสียงปรากฏมีมากขึ้น ในเจ้านาย คือพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ ๓ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
 (กระบวนแต่งโคลงและฉันทเป็นยอดของกวีไทย) พระองค์ ๓ ส่วน
 กวีที่เป็นขุนนางนั้น คือพระยาตวันวงศ์คน ๓ นายอินทรธิเบศร์หุ้มแพร
 ชื่ออินทร์ เรียกกันว่า นรินทร์อินทร์ คน ๓ ขุนสุนทรโวหารชื่อภู
 เรียกกันว่า สุนทรภู์ (อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นที่ พระสุนทร
 โวหาร ในกระบวนแต่งกถอนสุภาพเป็นยอดของกวีไทยคน ๓) สุนทร
 ภู์เป็นผู้ริแต่งเรื่องนิทานเป็นกถอนแทนกาพย์ และกถอนสุภาพที่ผู้
 อื่นแต่งกันต่อมาในชั้นหลัง แม้จนทุกวันนี้ แต่งตามแบบกถอนสุนทรภู์
 เป็นพน.

การแต่งบทกถอนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๓
 มาแต่งขึ้นโดยลำดับ ดูเหมือนจะถึงอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ ๓
 ถ้าจะเทียบกับบทกถอนที่แต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา ความรู้ภาษาดังกล่าว

ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์เสื่อมลง แต่จำนวนบทกตอนที่แต่งนั้น ผู้
 จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาไม่ได้แต่ภาพย์ นอกจากนั้นโคลงและถิลิต
 แต่งตั้งชั้นที่นับว่าเป็นอย่างเอกในครั้งกรุงศรีอยุธยา ฉันทย์ยังแต่ง
 ต่ำกว่ากรุงศรีอยุธยา แต่กถอนบทตะคอนกัณฑ์ กถอนสุภาพ เช่น
 บทเสภาหรือเพลงยาวกัณฑ์ จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาผู้จำนวนในชั้น
 กรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้หลุดลุ่ย จะเปรียบกันไม่ได้ทีเดียว ที่การ
 แต่งบทกถอนนับว่าถึงอย่างดีที่สุดที่สุดในรัชกาลที่ ๓ นั้น เพราะกวีที่
 เป็นอย่างเยี่ยมในรัชกาลก่อน คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว สัมเด็จพระบรมพรมาณุชิตชิโนรส และสุนทรภู่เป็น
 คັນ ยังแต่งหนังสือบทกถอนต่อมาในรัชกาลที่ ๓ และในรัชกาล
 นั้นเองก็เกิดมีกวีชนออกมา กวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๓ มีชื่อ
 แต่งเพลงยาวกถบทซึ่งจารึกไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ แทบทั้งนั้น เว้น
 แต่สมเด็จพระยาเดชาดิศร พระองค์ ๓ เพราะทรงต้นทัดแต่ง
 โคลงฉันทย์ ไม่โปรดทรงเพลงยาว กับกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ
 อัครพระองค์ ๓ จำนวนแต่งเพลงยาวเผ็ดร้อนนัก แต่หาได้ทรงรับ
 แต่งเพลงยาวกถบทไม่.

เพลงยาวกถบทซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
 พระราชดำริให้ประชุมกวีแต่งขึ้น เนื่องในการปฏิสังขรณ์วัดพระ
 เชตุพน ฯ เมื่อปีออก พ.ศ. ๒๓๗๕ การที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระ
 พระเชตุพน ฯ ครั้งนั้น มีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ประดิษฐาน
 กษัตริย์เป็นพระอารามหลวงอันใหญ่ยังอยู่ในราชธานีอย่าง ๓ และจะ

ในวัดพระเชตุพน ฯ เป็นสถานที่สำหรับนักเรียนทั้งหลายศึกษาหาความรู้วิชาต่าง ๆ อย่างเราเรียกกันทุกวันนี้ว่าเป็น “มหาวิทยาลัย” ด้วยอีกอย่าง ๑ ถ้าว่าชะเพาะพระราชปรารภส่วนการศึกษา เป็นเพราะในสมัยนั้นตำราหายาก ด้วยยังไม่เกิดมีวิธีพิมพ์หนังสือไทย ใครมีตำราวิชาอันใดก็มักหวงแหนผู้อื่นจะเล่าเรียนได้ด้วยยาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะบำรุงการเล่าเรียนวิชาความรู้ให้เจริญรุ่งเรืองในพระราชอาณาเขตต์ จึงทรงเลือกวิชาต่าง ๆ ซึ่งจะพึงเรียนรู้ได้ด้วยอ่านหนังสือ เอาตำรามาจารึกลงในแผ่นศิลาติดประดับประดิษฐานไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ ตามสถานที่ต่าง ๆ บางแห่งก็ทำรูปภาพประกอบไว้ช่วยให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะศึกษาหาตำราทำได้โดยง่าย.

การรวบรวมตำราซึ่งจะเอามาเป็นต้นฉบับจารึกครั้งนั้น มีค่าเล่ากันมาว่า แม้พระราชประสงค์ก็เป็นการลำบากมิใช่น้อย ด้วยผู้เป็นเจ้าของตำราวิชาอันเป็นอาชีพของเขามักหวงแหนไม่เบ็ดเตล็ดตามจริง อีกประการ ๑ ตำราที่ได้มาแม้เป็นตัวตำราจริงก็มีที่วิปลาศหรือสำนวนไม่น่าจารึกอยู่ไม่น้อย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงตั้งผู้เชี่ยวชาญเป็นกรรมการตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง ตำราบางอย่างเช่นตำรายา เล่ากันว่าต้องให้เจ้าของสาบาตปฏิญาณว่าบอกตามจริง แล้วจึงรับจดไว้จารึก ส่วนตำราซึ่งทางสำนวนยังวิปลาศคาดเคลื่อนหรือเลวทรามอยู่นั้น ก็ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่เป็นผู้มีความสามารถช่วยกันตรวจชำระ หรือ

แต่งเสียใหม่ เพราะฉะนั้นคำราชที่จารึกจึงนับว่าได้เลือกสรรสอบทาน หรือแต่งใหม่ ให้ดีที่สุดในสมัยนั้น คำราชที่จารึกโฆษณาไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ ครั้งนั้น เป็นแผนกใหญ่อยู่ต่อแผนก คือ แผนกเวชศาสตร์กับแผนกวรรณคดี คำราชต่าง ๆ ในแผนกวรรณคดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้แต่งใหม่ให้ดียิ่งกว่าของเก่า ซึ่งแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยาหมดทุกอย่าง เป็นต้นว่าคำราชฉันทน์ ที่ทรงอาราธนาสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ทรงแต่งคำราชฉันทน์วรรณพฤติและมาตราพฤติ คำราชโคลงก็โปรด ฯ ให้ประมุขกวีบรรดาศักดิ์ต่างโคลงช่วยกันแต่งหลายคน ทั้งโคลงกลบทและโคลงสุภาษิต ส่วนคำราชตอนนั้นเดิมมีคำราชกลอนกลบทของเก่าแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นเรื่องชาดกชื่อ "สิริวิบุตยกิติ" ในหนังสือนั้นบอกไว้ว่า หดวงปรีชา ชื่อ แซ่ แซ่ แต่งถวายกรมพระราชวังบวร ฯ ดันนิษฐานว่ากรมพระราชวังบวร ฯ พระองค์นั้น เห็นจะเป็นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐนั้นเอง คงโปรด ให้แต่งเรื่องกลอนกลบทเรื่องนั้นขึ้น แต่หนังสือสิริวิบุตยกิตินั้นแต่งคนเดียว จำนวนก็ไม่ถึงขั้นสูง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด ฯ ให้แต่งผู้ ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งมีความสามารถในการแต่งกลอน ให้ช่วยกันรับ

๑. ดุ้นทรภู่ไม่ได้แต่งด้วย เพราะถูกกริ้ว ต้องถอดจากยศบรรดาศักดิ์ไปบวชอยู่ในสมัยนั้น.

แต่งกลอนกลบทต่าง ๆ รับทรงพระราชนิพนธ์เองก็มาก แต่โปรด ๆ ให้แต่งเป็นเพลงยาวสังวาส เพราะกระบวนแต่งความสังวาสว่าได้ เพราะกว่าเรื่องอื่น ๆ จึงเกิดมีเพลงยาวกลบทและเพลงยาวกลอักษร ขันด้วยประการฉะนี้.

๓. เรื่องคำแปลง (ต่อจากเดือนก่อน)

๑. พระราชธรรมนิเทศ เส่นอว่า คำแปลงมีมากคำด้วยกัน ยิ่งค้นก็ยิ่งพบ แต่ค้นคำราชาศัพท์ชนิดนี้จะได้มาจากไหนนี้ ยังไม่สามารถจะตอบได้ ขอเสนอคำแปลงบางคำต่อที่ประชุมเพื่อส่งของ คำชักชวนของสมเด็จพระเจ้า ๑ นายกราชบัณฑิตยสภา คำแปลงพวกนี้ได้เคยเห็นในหนังสืออนันตวิภาคบ้าง ในหนังสือศัพท์โบราณแดงบ้าง เช่น.

๑. คำที่แต่เดิมเป็นกิริยา	เมื่อแปลงแล้วกลายเป็นนาม เช่น
ก. บัง.	ปกมิด กั้น กั้น.
แปลงเป็น	ผนัง. ผ่าที่ไซ้เป็นเครื่องบัง.
ข. กั้น.	ห้าม กั้น บัง.
แปลงเป็น	ก้านัน. ผู้บ้องกั้น ผู้ปกครองลูกบ้าน เช่น
	ก้านันประจำตำบลเป็นต้น.

ค. เฉลย. ก่อวแก่.
 แปลงเป็น จำเลย. ผู้ก่อวแก่ ดังในควมว่าจำเลย ให้การต่อศาลเป็นคั้น.

ง. เดี้ยค. ก่อวเปรี้ยบเปรย เช่นในควม
 แปลงเป็น เดี้ยค. อ้มงคค จัญไร.
 ว่า พุดเดี้ยคดี เป็นคั้น.

๒. ค่ำที่แต่เดิมเป็นกิริยา เมื่อแปลงแล้วคงเป็นกิริยาตามเดิม
 เช่น.

ก. เบ็ด. แผ อ้ำ กางออก.
 แปลงเป็น ระเบิด. ปรทะหรือแตกออกโดยแรง เช่น
 ในควมว่า ดินระเบิด.

๓. ค่ำที่แต่เดิมเป็นนาม เมื่อแปลงแล้วคงเป็นนามตามเดิม
 เช่น

ก. เด้า. หดัก เช่นไม้หรือหินที่ปักเป็นหดัก
 แปลงเป็น ดำเนา. ข้อควมที่ตอกคักหรือจำตองจาก
 หดัก (คือคั้นะบบ) เช่นดำเนา
 จดหมายเป็นคั้น.

ข. คม. ล้วนบางหรือแหลมที่สุดของอาวุธ
 หรือเครื่องมือ.
 แปลงเป็น คารม. ฝิปากหรือโวหาร (ที่จะหมายว่า
 โวหารที่หดักแหลมกระมัง).

๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดีรงราชานุภาพ
โปรดให้ตั้งเรื่องคำแปลของพระราชธรรมนิเทศ ถวายสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพิจารณา สมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ประทานพระดำริทรงแก้ไขปัญหา
คำแปลของพระราชธรรมนิเทศมาดังนี้.

๓ ก. บัง กับ ผนัง นั้นผิดคู่ คู่ของเขาคือบัง กับ ผนัง บังผนัง คือ
บังกรุยหมายที่ทำผนัง ดังที่จะ
เป็นแปลง ๓ ชั้นก็ได้ คือ บัง ผนัง
ผนัง.

๓ ข. กั้น กำหนั ถูกแล้ว ยังมีคำที่ใกล้เคียงกันคือ คัด ว่าให้
กำหนด ว่าสิ่งๆ ให้พร้อมกันให้
แล้วเดือนไปเป็น กำหนด แต่ก็ไม่มี
ผิดอะไร ก กับ ค เปลี่ยนกันมี
บ่อย ๆ.

๓ ค. เผลย จำเลย ถูกทีเดียว.

๓ ง. เตี้ยด เตี้ยนยด
คุณยังสงสัยในความที่แปล เตี้ยด
เกรงจะแปรไปในทางข้างว่า เบี้ยด
เช่นเตี้ยดดี ว่าเบี้ยดดู เตี้ยดแทรก
ว่าเบี้ยดเข้าในระหว่าง พุดเตี้ยดดี
เห็นจะหมายความว่าพุดเอาร้ายมา
เบี้ยดดู คำ เตี้ยนยด นี้ประกอบไว้

ในที่อื่น ซึ่งแปลว่าอัปมงคลไม่ได้
 ก็มี เช่น หิวเสียด อันเป็นหิวที่พัน
 ด้ เบียดบีบเขามนทิดที่เสียดผออก
 เป็นอาการเบียดเหมือนกัน ต้อง
 เสียด ที่เราเข้าใจว่าถูกดิ่งที่เป็น
 อัปมงคลเป็นจัญไรนั้น เห็นจะ
 หมายความว่าถูกความร้ายเบียดดู
 เสียด เป็นข้างทำ เสียดเป็นข้างถูก
 เกรงจะผิดคู่ คู่ของเบียดควรจะเป็น
 เผล็ด หรือ บำเหน็ด แต่ก็ยังไม่
 เคยได้ยินว่ามี รเบิดควรจะคู่กับ
 เริด เริศ ซึ่งจะต้องแปลว่าเงินค้ำ
 หรือกระเด็นไปก็ได้กระมัง รเบิด
 แปลว่าทำให้เคลื่อนที่ ทำให้แตกไป
 ถ้าเริด ด้กด ศ รเบิดก็ควรด้กด
 ศ เหมือนนตเมิด เขมรเขาเขียน
 ตเมิด เพราะคู่กับ เติด้.

- ๓ ก. เสา ดำเนา   เห็นจะถูก.
 ๓ ข. คม คารม   ถูกแท้.

คำแปลงทั้งปวงย่อมจะเปลี่ยนเป็นอะไรไปได้หลายอย่าง เห็นจะ
 ยังไม่ควรตราดงเป็นหมั่นคงว่าเปลี่ยนเป็นนามกับกิริยา ค่อยด้งเกตไป

ก่อนนี้คิดว่า คราวนี้ได้แต่เพียงว่าแปลงแล้ว ย่อมมีความหมายต่างกัน
เท่านั้นก่อน หนึ่งคำว่า แปลง กับ แผลง นี้ ที่จริงก็เป็นคำเดียวกัน.

๓. พระวรวเทยพิสิฐว่า เพื่อประโยชน์แห่งภาษาไทยและ
วรรณคดี จึงคิดรวบรวมคำแปลง^๕นั้นเสนอมา บางคำสงสัยเพราะไม่มีที่
อ้าง แต่เมื่อนักตั้งทางที่แปลง^๕นั้นก็น่าจะไปได้ ขอยกไว้ให้ท่านกรรมการ
ดูมาคม ๆ พิจารณาหัดตามเหตุผลที่อ้างมา

๑. คำที่เป็นกริยาแต่เดิม เมื่อแผลงแล้วกลายเป็นนาม
ปวด. แผลงเป็น ปวรด. คือเนื้อแต่เดิมเป็นแผล หรือชำ
แล้วข้างนอกหาย แต่ข้างในแข็ง
ทำให้ปวด.

เรียบ. แผลงเป็น ระเบียบ. ดังไรถ้าเป็นระเบียบ^๕นี้ก็หมายความว่า
ว่า เรียบ.

ฉวย. แผลงเป็น ฉมวย. แปลงว่าความรำรอย จะทำอะไร
มีแต่ทางได้ เช่นมี^๕บนกระบอก
หนึ่งถือไปแล้วเป็นต้องได้นก หรือ
สัตว์อะไรก็ตามทุกครั้ง บนกระบอก
นั้นเรียกว่า ฉมวย.

๒. คำที่แต่เดิมเป็นกริยา เมื่อแผลงแล้วคงเป็นกริยา
ชาย. แผลงเป็น ชะม้าย. ตัวอย่างชายตาหรือทำตาชะม้าย
ช้อย. แผลงเป็น ชะม้อย. ช้อยแปลว่าอ่อนงาม ทำตาชะม้อย

ก็แปลว่า ขำเล็กน้อย ๆ แต่
พองาม.

ภาค. แสดงเป็น ระเบิด. กิริยา ภาคนี้ก็แปลว่าทำให้หน้า
ออกจากภษณะโดยแรง นัย่อม
แผ่ไหลกระจายไป.

คั้น. แสดงเป็น ตะบัน.

โจง. แสดงเป็น จรรโจง. โจงแปลว่าตั้งให้สูงขึ้นแล้วผูกหรือ
เห็นบไว้ข้างบน จรรโจง แปลว่า
พะยุงหรือประคองทำให้ฐานะสูง
ขึ้นไว้.

ไกล. แสดงเป็น ไกล.

๓. คำที่เป็นนาม เมื่อแสดงแล้วคงเป็นนาม

ถาวร. แสดงเป็นถาวราน ? เมื่อพูดตามทางแต้วน่าจะเป็น ได้
แต่เมื่อพูดถึงตัวตามที่เขียนเห็นได้ว่า
เป็นคนละภาษา คำ ถาวร ภาษา
เดิมแปลว่า แก่น แต่คำนี้เดือนมา
ในภาษาไทยแปลว่าหนังสือที่เขียน
ถึงกัน (สำสัน) ต่อมาเดือน
มาจนเป็นคำพูด เช่นการเขียนใน
บทกตอนว่า พระพิ้งถาวรหวาน
เพราะเส้นหน้าหน้า ๆ เมื่อถาวรเป็น

ถ้อยคำที่เกี่ยวกับเสียง จึงเห็นว่า
 ด้านหน้าจะมาจากสาร การแสดง
 พังเสียงมากกว่าจะดูตัวเขียน ถ้า
 จะให้เหมือนเค้าเดิมควรเขียน ด้าน
 หน้า เหมือนเสียงเป็นด้านข้างตัว ง.
 สกดเหมือนกัน.

คว

ป:

ด:

เ

เป

ด

ร

แ

เ

พ

ก

๒

๓

หมวดโบราณคดี

๑. คำเก่าที่ใช้เรียกบุคคลโดยอาการยกย่องว่า เจ้ากู เจ้า
ครอก และเจ้าคุณนั้น มีความหมายอย่างไร.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราภิธาน
ประทานอธิบายว่า คำว่า “เจ้ากู” (ความว่าเจ้าของเรา) เป็น
สรรพนามคติยะบุรุษสำหรับใช้แทนชื่อผู้ (ชาย) ซึ่งเป็นที่นับถือ จะ
เป็นพระหรือเป็นคฤหัสถ์ก็ใช้ได้เหมือนกัน.

คำ เจ้ากู นี้เป็นคำภาษาไทยเก่าแก่มากรู้จักกันมาแต่ครั้งกรุง
สุโขทัย ด้วยปรากฏอยู่ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพระเจ้าธรรม
ราชาธิราช (อันเป็นราชนัดดาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช) ทรง
แต่งแต่เมื่อเป็นพระมหาอุปราช ครวงคอน (หน้า ๕๓ ฉบับพิมพ์
เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เมื่อพระราหูไปหาพระยาไพจิตรานุสร
พระราหุลดาว่า “มหาราช ข้าแต่เจ้ากู” ดังนี้ ในหนังสือมหาชาติ
คำหาดวงกัณท์ที่ศพรซึ่งแต่งในคอนตันสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.
๒๐๒๕ (ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๖) คำพระพุทธบิดาทูล
สมเด็จพระผู้มีพระภาค ก็ใช้คำเจ้ากูแทนพระนามพระพุทธองค์ว่า “ใน

เมื่อเจ้ากู่เสด็จบรรทมในร่มชมภูพฤกษาไสยาสน์” และในหนังสือ
 ดิถีตเรื่องพระตอ ซึ่งแต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ก็ใช้คำเจ้ากู่แทนชื่อพระตอ เช่นในโคลง ๒ เมื่อพระตอไปพบนางเพื่อน
 นางแพงที่ในสวน กล่าวว่

“สองสายสรว่ออ่อนไหว เคือนบพิตรเชิญไ้
 ธิราชเจ้ากู่เสวย” ดังนี้.

แต่ในหนังสือและคำพูดชั้นหลังมา มักใช้คำเจ้ากู่ แต่เป็นสรรพ-
 นามสำหรับพระภิกษุ.

แต่คำ เจ้ากู่ อักษรย้อยอย่างหนึ่งที่มีคำใช้ในภาษาเขมร และ
 ภาษามอญแต่โบราณ ความตรงกับคำ “เจ้ากู่” ทั้งสองภาษา คำ
 เขมรว่า “กมรเตง” (เจ้า) “อัญญ” (กู) คำภาษามอญว่า
 “ตตะ” (เจ้า) “เปย” (เรา) หนังสือฝรั่งแต่งกรุงศรีอยุธยา
 เช่นหนังสือเรื่องประเทศสยามซึ่งเมอดีเอชเคอตาตูปแบร์ อัครราชทูต
 ฝรั่งเคัดแต่งเป็นต้น ชอบเรียกพระภิกษุว่า Talapoin ก็คือเอาคำ
 เจ้ากู่ภาษามอญนั่นเองไปใช้

เหตุใดสรรพนามสำหรับเรียกผู้ซึ่งเป็นต้นนับถือจึงใช้ความตรงกัน
 ทั้ง ๓ ภาษา ข้อนี้หาวินิจฉัยอยู่ เค้าเงื่อนที่จะวินิจฉัยมีอยู่ในศิลาจารึก
 เมืองสุโขทัย หลักที่ ๒ (มีอธิบายอยู่ในหนังสือประชุมจารึกสยาม
 ภาคที่ ๓ ของศาสตราจารย์ ยอช เซเคส์ หน้า ๓๓ และหน้า ๕๘ ว่า
 เมื่อพ่อขุนผ้าเมืองเจ้าเมืองรากับพ่อขุนบ้านกลางท้าวเจ้าเมืองบางยาง
 ช่วยกันตีเมืองสุโขทัยได้จากพวกขอมแล้ว พ่อขุนผ้าเมืองอภิเศกพ่อขุน

บ้านกลางทาว (ผู้ซึ่งเป็นคันทวารวงศ์พระร่วง) ให้ครองเมืองสุโขทัย เป็น กมรเตงอัญศรีอินทรบดินทราทิพย์ เสมอกับที่พระเจ้ากรุงกัมพูชา ได้ตั้งตนเองมาแต่ก่อน คำว่ากมรเตงอัญยังมีปรากฏใช้เป็นสรรพนาม ผู้มีศักดิ์อยู่ในจารึกของพวกขอมอีกมาก ถ้าคิดอายุพวกขอมใช้ค่า กมรเตงอัญมาก่อนไทยใช้ค่าเจ้ากูช้านาน จึงนำสันนิษฐานว่าเมื่อไทย มาได้ประเทศสยามพบเจ้า กมรเตงอัญ ของขอมใช้กันอยู่ในพื้นเมือง จึงแปลออกใช้ในภาษาไทยว่า “เจ้ากู” คำว่า ตะละเปย ของมอญ จะเกิดขึ้นด้วยเหตุอย่างไรไม่ทราบ แต่คิดดูเห็นว่าน่าจะแปลไปจากคำ “เจ้ากู” นั้นเอง เพราะเมืองมอญชั้นกรุงสุโขทัยอยู่ช้านาน.

คำว่า “เจ้าครอก” (ความว่าเป็นเจ้าโดยกำเนิด) และคำว่า “เจ้าคุณ” (ความเป็นเจ้าโดยคุณ) ก็เป็นสรรพนามใช้มาแต่โบราณ แต่เห็นจะเกิดขึ้นต่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้านึกไม่ออก ว่าเคยเห็นใช้ในหนังสือเรื่อง หนึ่งเรื่อง ใดที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา (อาจจะมอดอตาข้าพเจ้าไปก็เป็นได้) แต่มีเค้าเงื่อนเป็นหลักฐานว่า ใช้มาแต่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร คนทั้งหลายเรียกพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากู (ซึ่งทรงสถาปนาพระนามพระอัฐิเป็นกรมหลวงนรินทรเทวีในรัชกาลที่ ๕) ว่า “เจ้าครอกวัดโพธิ์” เพราะตั้งวังอยู่ที่ริมวัดพระเชตุพน ๆ คำเจ้าครอก ต้องมีแบบอย่างมาแต่ก่อนแล้ว คนทั้งหลายจึงเรียกเช่นนั้น แม้ในชั้นหลังมาเจ้านายผู้ใหญ่ เช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา

ปวเรศวิริยาดงกรณ ทำนยังตรีดีเรียกพระเจ้าตุ๊กเธอว่า เจ้าครอก ที่เป็นเจ้าฟ้าตรีดีเรียกว่า “เจ้าครอกฟ้า” แต่คนสามัญมักเรียกเพียงชั้นหม่อมเจ้าว่าเจ้าครอก.

คำว่า “เจ้าคุณ” นั้น เคยได้ยินเรียกกันแต่บุคคล ๓ จำพวก จำพวกที่ ๑ คือ พระสงฆ์ราชาคณะ เดิมเห็นจะเรียกแต่ชั้นพระราชาคณะผู้ใหญ่ แต่ภายหลังเรียกถึงพระราชาคณะสามัญ จำพวกที่ ๒ คือ ขุนนางผู้ใหญ่ ตั้งแต่เจ้าพระยาตงมาเพียงพระยาพานทอง ภายหลังเรียกตงมาถึงพระยาสามัญ จำพวกที่ ๓ คือ สตรีที่มีบรรดาศักดิ์สูงสุดนอกจากเจ้า เมื่อในรัชกาลที่ ๑ สตรีที่มีบรรดาศักดิ์ซึ่งคนทั้งหลายเรียกว่าเจ้าคุณจะมีสักกัณหาทราบไม่ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มาจึงปรากฏเกณฑ์สตรีที่เรียกกันว่าเจ้าคุณ คือราชินิกุลที่เป็นชั้นพระราชมาตุจฉาอย่าง ๑ ราชินิกุลที่เป็นธิดาของชั้นพระราชมาตุจฉาอย่าง ๑ สตรีที่มีได้เป็นราชินิกุลแต่คนทั้งหลายเรียกกันว่า “เจ้าคุณ” ก็มี แต่แต่เป็นการยกย่องกันเฉพาะตัว ดังเช่นท้าวศรีสุทธาคน ๑ ในรัชกาลที่ ๒ (มีรูปปั้นทำไว้ที่มุขกระดานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นผู้สำเร็จราชการในพระราชวัง เรียกกันว่า “เจ้าคุณประทุมดิน” เพราะเรือนอยู่ริมประทุมดิน หรือนั่งบัญชาการที่สถานโถงประทุมดิน คือ ประตูนองคค์ด้า ซ่อนไม่ทราบแน่) บางทีจะมีบุคคลซึ่งเรียกกันเช่นนั้นในกรุงศรีอยุธยาจึงเอามาเรียกท้าวศรีสุทธาคนนั้นก็เป็นได้ สตรีที่เรียกกันว่าเจ้าคุณมีอีกคน ๑ คือเจ้าจอมมารดาตานี รัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นสุนทรวิชัย ต้นสกุล ฉัตรกุล เห็นจะเป็น

เพราะท่านเป็นธิดาของพระยามหาเสนา (มุนนาค) ซึ่งเกิดด้วยภรรยา
 เดิม ครั้นเรียกน้องของท่านซึ่งเจ้าคุณนวด (พระน้องนางของสมเด็จพระ
 พระอมรินทรบรมราชินี) เป็นมารดาว่าเจ้าคุณ ก็เคยเรียกเจ้าจอม
 มารดาท่านว่าเจ้าคุณไปด้วย แต่มีผลเคยเข้าใจกันไปว่าเจ้าจอมมารดา
 ของต่างกรมผู้ใหญ่ว่างได้นามเรียกว่า “เจ้าคุณ” พดอยเรียกเจ้า
 จอมมารดาของกรมพระและกรมหลวงว่าเจ้าคุณต่อออกไป แต่หาเรียก
 ในทางราชการเหมือนเจ้าคุณราชินิกุลไม่ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงบัญญัติว่า คำเจ้าคุณซึ่งเรียกสตรี
 มีบรรดาศักดิ์นั้น ให้นับเป็นยศสำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง ต่อเมื่อ
 ทรงตั้งใครให้เป็นเจ้าคุณจึงเรียกอย่างนั้นได้ ก็เป็นประเพณีสืบมาจน
 บัดนี้.

๒. คำว่า ไท กล่าวกันว่าเนื่องมาจากคำจีนคือ ไต ไถ
 ไท เหตุใดจึงเขียนว่า ไทย.

คำวินิจฉัยที่ ๑

พระเจนจันอักษร ชี้แจงว่า

ก. คำว่า ไต คงจะตั้งเอาอักษรจีนตัวนี้ 大 อักษรจีนตัวนี้
 ภาษาแต้จิ๋วอ่านว่า ไต ฮกเกี้ยนอ่านว่า ไต ภาษากวางตุ้ง บักกิ่ง
 กตาง อ่านว่า ตา หรือ ต่า ในหนังสือสงฮยเตียน แปลอักษรนี้ว่า แรก
 เริ่ม ใหญ่ มหิมา ขอยกตัวอย่างก็จีนเขาใช้ในครั้งราชวงศ์เซ่ง เช่น

ว่า ไต่เซ่งก๊ก อักษรจีนเขียนดังนี้ 大清國 คำว่า ไต่เซ่งก๊ก
 คำนี้แปลว่า เซงมหาประเทศ ในปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นก็ยังใช้หนังสือตัว
 เป็นตัวชารณนามเชื่อมกับชื่อบ้านเมืองของเขาว่า ไต่ยิตบั้งก๊ก อักษร
 จีนเขียนดังนี้ 大日本國 คำว่า ไต่ยิตบั้งก๊ก คำนี้แปล
 ว่า ญี่ปุ่นมหาประเทศ ถ้าหากจะแปลคำว่า ไต่เซ่งก๊ก ว่า เซง
 ประเทศใหญ่ และแปลคำว่า ไต่ยิตบั้งก๊ก ว่า ญี่ปุ่นประเทศใหญ่ก็ได้
 แต่ยังไม่เคยเห็นใครแปล ถ้าหากจะแปลคำว่า ไต่ หรือ ตา หรือ ต่า
 คำนี้ว่า ใหญ่ ก็ได้ เคยเห็นเขาใช้แต่ส่วนแคบ ขอยกตัวอย่างเช่น
 คำว่า ไต่ชื่อ อักษรจีนเขียนดังนี้ 大事 คำว่า ไต่ชื่อ คำนี้
 แปลว่า การใหญ่ และคำว่า ไต่เกี่ยมเกอ อักษรจีนเขียนดังนี้ 大
 減價 คำว่า ไต่เกี่ยมเกอ คำนี้แปลว่าลดราคาใหญ่

๒. คำว่า ไถ่ คงจะตั้งเอาอักษรจีนตัวนี้ 太 และภาษาจีน
 ทุกภาษาอ่านอักษรนี้ว่า ไถ่ เป็นส่วนมาก ในหนังสือขงฮยี้เขียน
 แปลอักษรนี้ว่า ใหญ่ที่สุด และในหนังสือ ทงโพ้ว กล่าวว่
 หนังสือตัวคนครึ่งโบราณเขาใช้เป็นนามสกุล ๆ หนึ่ง ขอยกตัวอย่าง
 ครึ่งราชวงศ์เซง ใช้หนังสือตัวนี้ว่า ใหญ่ที่สุด เท่าที่เคยเห็นมีอยู่
 ๒ คำ คือ

๓. ไทเซียงฮอง อักษรจีนเขียนดังนี้ 太上皇 คำว่า
 ไทเซียงฮอง คำนี้เป็นภาษาฮกเกี้ยน จะเป็นภาษาฮกเกี้ยนหรือภาษา
 เต๋จิวหรือภาษากตงก็ตาม คงแปลได้ความอย่างเดียวกันว่า พระ
 พุทธเจ้าหลวง

๒. ฮองไท่เฮ่า อักษรจีนเขียนดังนี้ 皇太后 คำว่า ฮองไท่เฮ่า คำนี้ก็ยังเป็นภาษาฮกเกี้ยน แต่จะเป็นสำเนียงจีนภาษา ไตก็ตาม คงแปลได้ความว่า พระพันปีหลวง อย่างเดียวกัน ถ้าหากคำว่า ไท คำนี้เองมาจากภาษาจีนที่แท้จริงแล้ว ผู้บัญญัติคำว่า ไท ท่านคงจะดึงเอาคำว่า ไถ่ คำนี้เป็นแน่ เพราะคำว่า ไถ่ คำนี้แปลว่า ใหญ่ที่สุด และเป็นนามสกุลของคนโบราณอีกด้วย ครั้นสืบเนื่องมาหลายชั่วคน คำว่า ไถ่ ก็แสดงตามสำเนียงมาทุกยุคทุกสมัย จนว่า ไท トラบเท่าทุกวันนี้.

๓. คำว่า ไท่ คำนี้เป็นภาษาไทย แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ คงจะแสดงมาจากคำว่า ไถ่ หรือ ไท นั้นเอง เหตุใดจึงเขียนว่า ไทย ในหนังสือมุตบทรพกิจ ระเบียบพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) หน้า ๓๓๒ กล่าวไว้ว่า คำไม้มีตายเป็น ๒ อย่าง คำไม้มีตายที่มีด้วยอ สระก ด้วยคำนี้มาจากภาษามครอย่าง ๑ คำที่มีแต่ไม้มีตายด้วย เป็นคำไทยอย่าง ๑ การเขียนว่า ไท แล้วเอาตัว ย สระกก็ยังจำ ไทย ถ้าพิจารณาซึ่งไปอีกชั้น ๑ อาจเห็นได้ว่า ผู้มีอำนาจแผนก อักษรศาสตร์สมัยต่อ ๆ มาคงจะเห็นได้ว่า ภาษามครเป็นภาษาบาลี อันชัด จึงใช้ตัว ย สระกคำว่า ไท ให้เขียนว่า ไทย ตามแบบภาษา บาลี.

คำวินิจฉัยที่ ๒

พระพิณิจวรรณการ ชี้แจงว่าปัญหาว่า ไท กล่าวกันว่า

เนื่องจากคำค้นเหตุใดจึงเขียนว่า ไทย มีตัว ย แกรม ไทย
 คำนี้ ตรวจดูภาษาไทยในจารึกสุโขทัยพบคำว่า “ไพร่ฟ้าข้าไท”
 หาดายแห่ง ไม่มี ย แกรมทั้งนั้น และคำว่า “ไท” เฉย ๆ
 เช่นในเริ่มจารึกหลักที่ ๓ เริ่มบอกศักราชว่า “ศักราช ๑๒๗๘
 บัร (ก)า เดือนแปด ออกห้าค่ำวันศุกร์หนไทกอดต เรามบูรพผลคุณิ
 นกกดตตดร” ก็ไม่มีมีตัว ย แกรม แต่คำว่า “พรญาภญาไทย
 ราชผู้ เป็นตุกพรญาเดื่อไทย” มีตัว ย แกรม แผ่นที่ ๔ จารึก
 ภาษาเขมรว่า “๑๒๖๘ ศก กุร พระบาท กมรแดงอญ ฤไทย”
 ก็มีตัว ย แกรม คำว่า ภาไทย เดื่อไทย ถ้าตัดตัวคันอันเป็นคุณ
 ศัพท์ออกเสียคงไว้แต่ ไทย ก็คงหมายว่าคนไทยหรือชาติไทยนี้เอง
 แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจึงเขียน “ไท” เปล่า ๆ ก็มี แกรม ย เข้า
 ก็มี อาศัยหนังสือในจารึกนั้นให้แน่นอนไม่ได้เสียแล้ว ได้ก็เพียง
 ดันนิษฐานโดยประมวญความในจารึกเหล่านั้น คือสันนิษฐานว่าตัว ย
 เกิดเมื่อเวียงจารึกเป็นภาษามคธ (หลักที่ ๖) มีคำว่า “ติบิฏฐภา
 วญญู ดีทยุยนามโก ราชา” อยู่ตรงบันทึกที่ ๗ ด้านที่ ๓ แห่ง ๓
 และมีคำว่า “ดีทยุยนามโก รมุมราชา” อยู่ตรงบันทึกที่ ๓๓ ด้าน
 ที่ ๓ อีกแห่ง ๓ เมื่อเวียงพระนามพระเจ้าแผ่นดินลงเป็นภาษามคธมี
 ตัว ย แล้ว ภาษาไทยก็เลยได้ ย ลงไปด้วยเพื่อให้พระนามขึ้นสู่ภาษา
 อันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนับถือกันอยู่มาก แต่คำว่า ไท ที่มีใช้พระนามพระ
 เจ้าแผ่นดินยังปล่อยให้ดังนอยู่ก่อน เห็นจะใช้คำว่า “ไท” ไม่มีตัว ย
 คัดลอกมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของตน จะมาเริ่มใช้ตัว ย เดิม

ภายหลังแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงมา ด้วยปรากฏว่า
เมื่อพระเจ้าติโลกราชผู้ครองนครเชียงใหม่ ทำสงครามกับสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถจนระอากลับเป็นไมตรีกันแล้ว หันเข้าหาการปกครอง
โดยทางชอบธรรม จัดการบำรุงพระพุทธศาสนา มีพระเถระผู้ใหญ่
เรียนแตกฉานพระไตรปิฎกมาก ได้แต่งหนังสือภาษามคธขึ้นหลาย
คัมภีร์ พระเถระผู้ชื่อนามในสมัยนี้ คือพระสิริมังคลาจารย์
ผู้แต่งคัมภีร์มัจจกตทที่ป็นอันได้รับยกย่องอยู่ในคณะสงฆ์สมัยนี้ พระสิริ
มังคลาจารย์ ได้แต่งหนังสือไว้หลายคัมภีร์ ที่เป็นเหตุให้เกิด ไท
มัตถ์ ย ก็คือคัมภีร์จกกวาทที่ป็นนี้ ปรากฏอยู่ในบานแผ่นก้างท้าย
คัมภีร์นั้นดังนี้

อิจฺจยํ นวปุเร ปตฺติจิตฺตํหพารามธฺตํ ทกฺขิณปจฺฉิมทิสายํ
ปตฺติจิตฺเต เทยฺยภาสา: ธฺวณฺชวณฺติปาทฺถนามวิหारे วธฺนฺเตน ๑ ๓ ๑
สิริมังคโลติ คุรุหิ คหิตนามเนน มหาเถเรน ๑ ๓ ๑ กตา ๑ ๓ ๑
จกกวาทที่ป็นนี้.

แปลได้ความว่า พระมหาเถรชื่อสิริมังคะระอยู่ในวิหารเรียก
ตามภาษา เทยยะ ว่าสวนชวน อันอยู่ทางทิศเหนือแห่งวัดสิงห
เมืองเชียงใหม่ ได้แต่งคัมภีร์จกกวาทที่ป็นนี้ไว้ด้วยประการดังนี้.

มีที่แต่งก็มีบอกไว้ว่าจุลศักราช ๘๘๒ (พ.ศ. ๒๐๖๓)

เมื่อไทยเป็นไมตรีกับเชียงใหม่ คงจะได้หนังสือลงมาเล่าเรียน
เมื่อเห็นคำ เทยยะ ในหนังสือนั้นก็ใช้ตาม ด้วยภาษามคธเป็นต้น
ก็ถกกันมาก แดงการศึกษานั้นก็น่าอัศจรรย์พระเป็นพิน คำไท มีตวั

ย จึงกตมกดินเข้าสนิทสนมด้วยประการฉะนี้.

เมื่อเขียนพรรณนาคำว่า ไท มาถึงเพียงนี้ ทำให้ระดึกถึงคำ
ว่า ไท อันยังใช้กันอยู่มากในพวกกาพย์กถอน ไท ก็คือ ไท เดิม
อันไม่มีตัว ย นั้นเอง แต่ทำไม “ไท” จึงไม่ถูกเติมตัว ย ด้วย
ข้อนี้ก็ต้องตอบโดยหลักว่า ภาษามคธไม่มีไม้โท เข้ากันไม่ได้ และ
ไท จะแปลว่าอะไร ความรู้สึกในเวลานั้นดูเหมือนจะแปลกันว่าเป็นคำ
พระนามพระเจ้าแผ่นดิน ใช้ในทางแทนเทวดาก็มี ถ้ายกให้ว่าเป็นคำ
จีนดังที่พระเจนจันทรได้แปลแล้ว ปัญหาเรื่องแปลว่าอะไรก็ไม่มี
ในคำนี้ แต่เมื่อประชุมคราวก่อน (วันที่ ๓๐ เมษายน) ศาสตร์ได้
เขียนคำ “ทั้น” เสนอประชุมไว้คำ ๓ ว่าใกล้ที่สุดกับภาษาทมพ
ซึ่งเป็นภาษาของศาสตร์เอง มอริบายแห่ง ๓ ว่า “ตันไต” แปลว่า
“ทั้นพ่อ” ผู้แสดงตัวหนังสือคือ “ตันไต” คงจะนึกว่า ข้าพเจ้าเอา
“ตันไต” มาเทียบกับ “ไท” ทำไม ไม่เห็นรูปร่างและเสียงใกล้
กันเลย แต่ถ้าทั้นได้ยินศาสตร์พูดจะนึกพิศวงว่าใกล้กันที่สุด เพราะ
สำเนียง “ตัน” ของเขา ฟังเกือบไม่ออกว่า ตัน ตัน ตัน ตัน
ตัน หรือ ทัน ถัน ทั้น ทั้น ทั้น ถัน สำเนียง “ไต” ของเขาก็ ไค
ไค ไค ไค หรือ ไท ไถ ไท ไท ไถ เพราะอักษรตอน
ค ก ท ฐ ของเขามีตัวเดียว ข้าพเจ้าทำงานอยู่ด้วยกันเสมอเกือบ
จะจั่วร่วมโต๊ะตัวเดียวกันก็ได้เป็นเวลาดัง ๗ ปี แต่กระนั้นก็ยังต้อง
คอยครมับหูฟังสำเนียงตัวหนังสือชนิดนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อตัน ไค
ของทมิฬเข้ามาสู่ภาษาไทย แต่เสียงไม่ได้เอาตัวหนังสือเข้ามาด้วย จะ

เป็นท่านไท้ คือท่านพ่อ (เช่นพ่อขุนรามคำแหง) ได้บังพระมิ่ง แลก
ก็เพื่อนบ้าน จันก็เพื่อนบ้าน เข้ามาคุ้นกันอยู่นานแล้ว ภาษาที่ไปโคน
กันและหมายความใกล้เคียงกัน มีหน้าซักจูงให้หมายความว่าขึ้นด้วยใคร ๆ
ก็ต้องโดดเข้ารับทันที เพราะถนัดปากถนัดหูอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ไท
ไท้ แม้จะเป็นคำเดียวกัน ถ้าจับตัววางตาย ไท้ จะเป็น ไท ไม่ได้
เลย แต่ ไท เป็น ไท้ ได้ คนไท ชาติไท จะเป็นภาษาแขกไม่
ได้โดย เพราะพงศาวดารว่า ไท มาจากทางจีน แต่ท่านไท้ อาจปน
กับแขกตั้งศาสตร์ว่าได้พระมิ่ง.

๓. คำว่า ขุน เช่นคำว่า พ่อขุน ลูกขุน และพ่อ
ขุนรามคำแหงมหาราช เข้าใจกันว่าเป็นคำมาจากภาษาจีนนั้น
มีอธิบายอย่างไร.

คำวินิจฉัยที่ ๑

พระเจนจันอักษร บอกอธิบายว่า ขุน คำนี้เทียบกับภาษาจีน
หรือภาษาจีนเทียบกับภาษาไทย ในภาษาจีนมีคำเนียงใกล้เคียงอยู่ ๒ คำ
ใจความก็ใกล้เคียงหรือตรงกันก็ว่าได้ คือ

ก. ภาษาจีนคำว่า กุน อักษรจีนเขียนไว้ดังนี้ 君 หนังสือดาวน์
คำเนียงจีนทุกภาษากว่า กุน เป็นส่วนมาก ในหนังสือ ได้ผู้มีก กต่าง
ว่า ผู้ที่มีบุญฤทธิ์ซึ่งเทพยดาตินฟ้าอากาศ ให้อุปถัมภ์มาเป็นประมุข
ของมหาชนชาติหนึ่ง มีอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล คือพระเจ้า

แผ่นดินนั้นและเป็นกุน. ในหนังสือนี้เรียกกันว่าพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าประเทศราช และขุนนางที่มีบ้านด้วย ทั้งนัยยกย่องว่ากุน ในหนังสือเดียวกันนี้ กล่าวไว้ คำว่า กุน เป็นคำยกย่องเจ้าประเทศราช และ คำว่า อ๋อง เป็นคำยกย่องพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าพิจารณาคำอธิบายของหนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว คำว่า กุน คำนี้คงบัญญัติขึ้นก่อน และคำว่า อ๋อง คำนี้คงจะบัญญัติขึ้นภายหลัง.

ข. ภาษาจีนคำว่า กุน อักษรจีนเขียนดังนี้ 郡 หนังสือตัวนี้ดำเนินจีนทุกภาษาอ่านว่า กุน เป็นส่วนมาก ในหนังสือ ซังฮั้วเตียน กล่าวไว้ว่าครั้งราชวงศ์จิวได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราช ๕๑๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๑๗ ได้ใช้คำว่า กุน คำนี้ เป็นตำแหน่งนามของเมืองน้อย เช่นเมืองพิมาย ว่า กุนพิมาย เมืองบักกงไชย ว่า กุนบักกงไชย เป็นต้น ต่อมาครั้งราชวงศ์จิ้น ได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๗ ถึง พ.ศ. ๓๓๗ จึงใช้คำว่า กุน คำนี้ เป็นตำแหน่งนามของเมืองใหญ่ ตรงกันข้ามกับครั้งราชวงศ์จิว เช่นเมืองนครศรีธรรมราชว่า กุนนครศรีธรรมราช เมืองนครราชสีมาว่า กุนนครราชสีมา เป็นต้น.

คำว่า ขุน คำนี้ ถ้าหากว่ามาจากภาษาจีนแท้จริงแล้ว ผู้บัญญัติคำว่า ขุน ท่านคงจะตั้งเอาคำ กุน เป็นแน่ เพราะคำว่า กุน คำนี้แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ แต่พวกจีนในปัจจุบันนี้ใช้คำว่า กุน คำนี้หมายความว่า นาย เช่นนาย ก. นาย ข. เป็นต้น ส่วนคำว่า กุน ที่แปลว่า เมือง ถ้าจะเทียบกับคำว่า ขุน ยังห่างไกลกันมาก

เพราะคำว่า ขุน เป็นตำแหน่งนามยกย่องผู้เป็นใหญ่ตรงกับคำว่า กุน
อันแท้จริง.

วินิจฉัยที่ ๒

พระยาอนุমানราชชน และ พระสารประเสริฐ บอกริบายมา
อีกนัยหนึ่งว่าคำว่า-ขุน เช่นในความว่า พ่อขุน ลูกขุน พ่อขุนรามคำแหง
จะมาจากภาษาจีน หรือภาษาอะไร ยังไม่ทราบแน่ เพราะในภาษา
ต่างๆ มีคำที่แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ และ พระเจ้าแผ่นดิน, ทั้งออกเสียง
ใกล้เคียงกับคำว่า-ขุน ก็มีอยู่หลายภาษา. ว่าทางภาษาจีน ข้าพเจ้าค้น
พบอยู่ ๓ คำ ซึ่งในสำเนียงแต่ใจว่า-กุน ๑ ๒ ๒. ขอเขียนรูปและ
จดคำแปลจากปทานุกรมภาษาจีนที่ข้าพเจ้ามีอยู่ ดังนี้-

๓- 軍 แปลว่า ที่ซึ่งล้อมไว้ กองทัพ แม่ทัพ หัวหน้า, และ
แปลเป็นอื่น ๆ ได้อีกมาก แต่ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่จะพูดนี้. ข้าพเจ้า
เคยดูการเดินหมากรุกจีน ถึงตอนรุก ฝ่ายที่รุกร้องว่า-กุน เป็นการ
บอกฝ่ายปรบักษ์ให้รู้ตัว จะได้ย้ายขุนฝ่ายตนไปเสียให้พ้นตารุก. สอด
ได้ความว่า กุน ที่บอกให้รู้ตัวว่า รุก ใช้อักษร-กุน ตัวนี้. คำว่า
ไค้เจียงกุน-นายทหารใหญ่ จงกุน หรือ ตงกุน-แม่ทัพ ก็ใช้-กุน
ตัวนี้. และอาจเชื่อมกับคำอื่น แปลความไปในทางเกี่ยวกับการ

๓. นี้ถ่ายเป็นเสียงสามัญกต่าง ๆ แต่จะออกสำเนียงเป็น กุน
กุน กุน กุน ทุกรูปก็ได้.

รบทัพัจฉัยคักได้อักหลายตัว. กุน คำนี้ จะมีความใกล้เคียงกับไทย เห็น
จะในคำว่า ขุนพล.

๒- 君 แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าผู้ครองแคว้น หัวหน้า
บิดาข้าพเจ้า บรรพบุรุษข้าพเจ้า, และแปลอื่น ๆ ได้อีกมาก. ตัวนี้
มักใช้ตามหลังนามพระเจ้าแผ่นดิน เช่น เคียนถ่งกุน ซึ่งแปลว่า
พระเจ้าเคียนหง. ถ้าเอาตัว-กุน คำที่สองนี้ ไปเชื่อมเข้ากับคำอื่น,
จะมีความหมายอย่างนี้-

กุนจู=พระเจ้าแผ่นดิน. จู ก็แปลว่า หัวหน้า หรือ บิด,
เสียงใกล้เคียงในคำว่า-เจ้า. เมื่อ-กุน แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน และ
หัวหน้า, จู ก็แปลเป็นอย่างเดียวกัน, เป็นการซ้อนคำ จึงน่าจะตรง
กับที่ว่า ขุน-หลวง พระ-เจ้า กระจ่าง?

กุนจื่อ=ผู้ดี คนชั้นสูง ผู้ที่ควรนับถือ ฯลฯ แปลตามพยัญ-
ชนะว่า ลูกของกุน หรือ ลูกกุน, ใกล้เคียงกับคำว่า ลูกขุน มาก.

กุนมี=ผู้ปกครอง และอาณาราษฎร.

กุนฉิน=เจ้าและอมาตย์. (ฉิน คำนี้มีเรารู้จักกันดี ในคำว่า
ตงฉิน กังฉิน)

กุนเหม็ง=คำสั่งของกุน พระราชโองการ.

กุนอว่ง=พระเจ้าแผ่นดินเอกราช.

กุนอว่งก๊ก=ประเทศมีพระเจ้าแผ่นดินครองเป็นเอกราช.

๓- 郡 แปลว่า ที่ซึ่งชนหมู่มาชุมนุมกัน เห็นจะหมายถึง
เมือง แคว้น เขตต์แดน. ในคำอธิบาย ว่า กุน คำนี้หมายความว่า

แคว้นที่แบ่งออกสำหรับการปกครอง มีขนาดและลักษณะต่าง ๆ กัน ตามยุคสมัย สุดแต่จะเป็นสมัยราชวงศ์ไหน ก็มีความหมายเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะกด่าให้เกิดข้อกังขาในทันที. คำว่า-กุน นี้ พึงจะมาเด็กใช้ในสมัยราชวงศ์หมิง คือเปลี่ยน-กุน เป็น-ชู่ (กวางตุ้ง=ฟู) แปลว่า หัวเมืองชั้นโท และเป็น-จิ๋ว (กวางตุ้ง=เจา) ว่าหัวเมืองชั้นจัตวา.

กุน คำนี้ ถ้าเพี้ยนกวางตุ้งว่า-กวัน หรือ-แควน ใกล้เคียงคำว่า-แคว้น ในภาษาเรามากทีเดียว. อนึ่ง มีข้อที่ควรสังเกตในคำ กุน ตัวที่สามนี้ ผลิตจาก กุน-ตัวที่สอง ที่มีรูปร่างอย่างนี้ 卅 (จีนเรียก ว่า หู่จื่อ) เพิ่มตรงข้างหลัง. รูปร่างนี้ ได้ความว่าแสดงมาจากคำว่า อิบ 卅 (กวางตุ้งเป็น-ยัม), ถ้าเขียนไว้หลังตัวอื่น, ให้แปลว่าเมือง หรือ ประกอบกับเมือง. เพราะฉะนั้น กุน-ตัวที่สามนี้ น่าจะหมายความว่า เมืองของกุน หรือ เมืองที่กุนปกครอง. เคยทำให้นักไปถึงคำว่า พ่อขุน, ซึ่งบางที ขุน ในคำนี้จะแปลว่าเมือง อย่างของจีนกระมัง? ถ้าเป็นไปได้เช่นนั้น คำว่า พ่อขุน ก็คือ พ่อเมือง.

กุน-ตัวที่สาม ถ้าเชื่อมกับคำอื่น จะมีคำแปลเช่น-

กุนอึง=เจ้าชั้นที่สอง, คือชั้นหลาน.

กุนจู่=ธิดาของเจ้าชั้นที่หนึ่ง. ผลิตจากคำ-กงจู่ ซึ่งแปลว่า

(๓) สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพตรัสว่า เป็นเมืองชั้น "ขุน" ครอบครอง.

ราชาธิคา.

ใน-กุน ทั้งสามคำที่อ้างมาข้างต้น^๕ ถ้าจะให้เดีอกว่าตัวไหน
ใกล้เคียงกับคำว่า-ซุน ก็เห็นจะสมควรเดีอกตัวที่สอง. อันที่จริง ตัวที่สาม
ก็เนื่องมาจากตัวที่สองนั่นเอง, จะเรียกว่าตัวเดียวกันก็คงได้.

เมื่อในภาษาจีน มีคำที่ใกล้เคียงกันถึงเช่นนี้^๕ จะด่วนทึกทักว่า-ซุน
ของเราออกมาจากจีน ก็ยังไม่ม้หลักฐานอะไรมายืนยันว่าเป็นจีนคำไหน
แน่, นอกจากว่าในภาษาจีนก็มีเท่านั้น. ทั้งคำที่หมายความว่า หัวหน้า
ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง เจ้านาย พระเจ้าแผ่นดิน หรือคำอื่นที่มีควม
หมายทำนองนี้^๕ ในภาษาชาติอื่น ก็ยังมีอีกมาก, เช่น-

ภาษาทมิฬ มีคำว่า-โกน แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน. คำนี้^๕
ได้เคยเห็นในหนังสือเรื่องอะไร เวदानีกระดิกไม่ได้เสียแล้ว เพราะ
ล่วงมานาน. แต่จำได้ว่าเคยสอบถามพราหมณ์ ปร.ศ. ศาสตร์ รั้วว่า
เป็นเช่นนั้น.

ภาษาตาด มีคำว่า คาน หรือ ชาน แปลว่า เป็นใหญ่
เป็นหัวหน้า, เช่น พระเจ้าเซงคิสชาน, พระเจ้ากูปไตชาน เป็นต้น.

ก็ชาติทมิฬ และชาติตาด นี้ ถึงมีภูมิดำเนาอยู่คนละมุมโลก
จากเหนือมาได้ ก็จริง, แต่ที่ว่าหลักภาษาคัด้ายเคียงกันมาก จน
นักปราชญ์ชาวตะวันตกโน้มน้ไปในทางที่ว่ามาจากต้นภาษาเดียวกัน และ
จัดรวมเข้าไว้ในภาษา ที่เขาขนานว่า ตราเนี่ยน. เมื่อฉะนี้ คำว่า-โกน
และ-ชาน ก็อาจออกจากแหล่งเดียวกันได้.

และก็ไม่น่าจะแปลกใจ ที่คำว่า ซุน กุน โคน และ ชาน

มาพ้องกัน เพราะอาจเป็นคำออกจากภาษาตราเขียน มีมานานมาแล้ว. ต่างชาติที่นักปราชญ์ยุคตัวว่าสัมพันธ์กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ต่างเอาไปใช้ก็ได้. ไม่จำเป็นว่าถ้ามีพ้องกันในภาษาจีน จะต้องมาจากจีนชาติเดียวเสมอไป. ทั้งจีนจะเอาไปจากภาษาไทยเดิมของเราบ้าง จะไม่ได้หรือ? เพราะในยุคราชวงศ์จิว ครั้งเดียวกับที่กราวพุทธกาล เมืองจีนและเมืองฉ้อ ก็ได้เคยมีอำนาจเป็นใหญ่ในประเทศจีน. เมืองจีนอยู่ทางทิศตะวันตกของจีน เป็นเมืองของชาติหนึ่ง (ซึ่งเพื่อความสะดวก ขอรวมเรียกว่า) คือชาติตาด. ส่วนเมืองฉ้อ อยู่ทางทิศใต้ของจีน เป็นเมืองของชาติต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกเพื่อความสะดวก ตามภาษาจีนว่า ม่าน อันรวมชาติไทยเดิมอยู่ด้วย. ก็เมื่อสองเมืองนี้เคยเป็นใหญ่ครอบงำประเทศจีนมาแล้วคราวหนึ่ง, ก็เป็นธรรมดาแน่แท้ ที่ชนบทรวมเนี่ยมประเพณี ตลอดจนภาษาและอื่น ๆ ของสองชาตินี้ จะต้องถูกจีนนำเอาไปใช้ จนเข้าไปซึมซาบกลายเป็นของจีนไปเสีย, ก็อาจเป็นได้.

อนึ่ง ถ้ายังจะคิดใจถามว่า กุน และ โจน เป็นตัวละอักษรกับ ชุน คือ-ก และ-ช จะว่ามาจากแหล่งเดียวกันได้อย่างไร นั้น. ตามที่ได้สังเกตเห็นมา อักษร ก ข ค สามตัวนี้ ใช้แทนกันและกันได้ดี เพราะมีฐานกรณ์อันเดียวกัน. ยิ่งภาษาทมิฬด้วยแล้ว ก็ใช้-ก ตัวเดียวเป็นพอส่งศ์ แทน ข ค ฉ ทั้ง ห ก็ได้. ยกตัวอย่าง กุห ในภาษาสันสกฤต แต่ในภาษาทมิฬเป็น กุกัน ('อัน' เป็นสระกรรทท้ายศัพท์เพศชายของทมิฬ ซึ่งในคำเดิมเป็นอะการันต์ เช่น

ซัน (สุริยัน เทวัน), ตกมาถึงเรากลายเป็น ชุซัน, แล้วเติม ฐ
 ลงไปอีกที่หนึ่งเป็น ชุซันฐ เพราะเคยมีชื่อที่เขียนแต่ ชันฐ จนขึ้นมา.
 ในหนังสือว่าด้วยประเทศสยาม แต่งเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งกระทรวง
 พาณิชยและคมนาคมรวบรวมพิมพ์ เขียนชื่อเมืองชุซัน ด้วยอักษร
 โรมันเป็น Kukan, ตรงกับคำเนียง-กุกัน มากกว่า-ชุซัน.

และยังมีคำอื่น ๆ อีกหลายคำที่ใช้ ก ข ค ปน ๆ กันอยู่ เช่น

ก————ข	ก————ค
เกษม เขษม	กรุ่น ครุ่น
กบฏ ขบถ	กรุด ครุด
กระหนาบ ขหนาบ	กรำ ครำ
กัดกัน ขัดกัน	กรุย ครุย
กนิฐ ขนิฐ	จันทโครพ -โครพ
เกมร เขมร	กำแหง คำแหง
เกิน เชน	กิง คิง (King)
ข————ก	ข————ค
ขับ (ร้อง) กรับ	ขัน คัน
ขีด กรีด	ขับขัน คับขัน
ขุ่น กรุ่น	ขัดค้ำ คัดค้ำ
เขะชะ เกะกะ	
ขวาง กว้าง	

เมื่อเรอยเจอยมาถึงเพียงนี้ อยากรจะออกความเห็นเตติดต่อไป
 ดังหน้อยถึงคำ-โชน และตะคอน ว่าเป็นคำเดียวกัน, ในภาษาชวา
 เรียกตะคอนว่า Lakon ตะกน, นัยว่าออกจากธาตุคือ ตะก ใน
 ความว่า ไป หรือ เยื้องกราย (ดู J.R.S.B.A.S, No. 24 ใน
 เรื่องตะคอนชวา). ถ้าเปลี่ยน-ก ในคำ-ตะกน เป็น-ช, ก็จะเป็น-ตะชน, ในภาษาเขมรเรียกว่า ตะโชต.^๓ พยางค์หน้าเป็นตฤ
 ไม่ถาวร เคยหายไป หรือไม่จำเป็นต้องพูด อย่างชาวบักซ์ได้หมด
 มตายุมักตัดออกเสมอ เช่น-กระช เป็น-ช. ถึงในคำชวาที่ออก
 จากสังสกฤต เช่น-อนุเคราะห์ เหลือแต่-นุเคราะห์ เป็นต้น. เพราะ
 ฉะนั้น คำว่า-ตะชน จะเหลือแต่พยางค์หลังว่า-ชน ก็ไม่แปลก
 กว่าเขา. ชน-กลายเป็น-โชน ก็ได้เพื่อนอีก เช่น ชมรม เป็น
 โชมโรม.

๓ น เป็น ต น ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓ บรรทัด
 ที่ ๒๘ ก็มีว่า “ช้อยเหนือ” (คือ ช้อยเหลือ). หรือในคำว่า จันทน
 เป็น Sandal-wood. หรือคำว่าทิศใต้ จันว่า นัน (เช่น นันกิน), จัน
 ได้เป็น-หนัม (เช่น น้ำเกี้ยว = นันกิน), แล้วพวกอื่นเปลี่ยน-น
 เป็น-ต เป็น-หตัม (เช่น ไหลหตัม), อีกฝ่ายหนึ่ง เสียงตัว-ม
 สะกด เป็นเสียง-ง สะกด จึงออกถ้างเนื่องคำนี้ว่า-ด้าง, อันเป็น
 ที่เข้าใจได้ว่า (เหนือ หรือ บน) ไต่ หรือ ด้าง, ใช้กันได้.

ในภาษาอังกฤษ เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า - คิง, คำนี้ก็มีเสียงคล้ายคำว่า - ชุน. ในออกซฟอร์ดดิชันนารี (ด้วยพระกรุณาในกรมหมื่นพิทยาดงกรณ์) ให้คำเทียบในภาษาอื่น ๆ ที่เป็นภาษา อินเดียน-ยุโรปด้วยกันไว้หลายคำ. แต่มีคำในภาษาเยอรมันเก่า (O.H.G.) ว่า จุณนิง, จุณนิก (Chunning, Chunnic), และในภาษาเยอรมันว่า กิ่ง, กุง (Küng, Kung). ในภาษาสวีเดนว่า กุง. (เสียงที่ข้าพเจ้าถ่ายมานี้ อาจไม่ถูกทีเดียวก็ได้ เพราะไม่มีความรู้ในภาษาเหล่านั้นเลย). เป็นการประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง ที่คำว่า - กุน ในภาษาจีน จะออกเสียงว่า - กุง หรือ - จุง ก็ได้, มาพ้องเสียงกับคำในภาษายุโรปที่กล่าวมาข้างต้น. ยิ่งกว่านี้ ศาสตราจารย์มิชเชลเดอแรกต์ว่าไว้ในหนังสือเรื่องภาษาศาสตร์ (The Science of Language) ว่า คำว่า - คิง ซึ่งแปลว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้น ออกจากคำว่า คินิง (Cyning) โดยขาดเสียงกับคำว่า - ชนิก ในภาษาดัตช์ ซึ่งแปลว่าเป็นบิดา, หรือผู้ให้กำเนิดแห่งชาติคน, หรือผู้ปกครองอย่างพอ. ไปพ้องกับคำแปลแห่งหนึ่ง ของคำว่า กุน - ตัวที่สอง ที่ในภาษาจีนว่า บิดาข้าพเจ้า บรรพบุรุษข้าพเจ้า.

ไม่เคยนึกเลยว่า คิง และ กุน ชุน จะมีเนื้อความใกล้เคียง

๓ ก และ จ นี้ ท่านว่าเป็นตัวเดียวกัน แผลงใช้แก่กันและกันได้ เช่น จรวจ - กรวด. Chin (อังกฤษ) = Kinn (เยอรมัน). เกียง ในภาษาจีนเป็น เจียง ก็ได้.

อังกฤษ ด้วยเป็นคนละพวกภาษาแท้ ๆ. แต่ทำไมไม่ได้ เพราะเป็น
ของบรมนมหานโบริณมาแต่หัว, ใครเล่าจะกล้าปฏิเสธลงไปได้ว่า
มนุษย์เราไม่เคยเกี่ยวข้องกับอังกฤษ? เพราะฉะนั้น คำว่า - ขุน จึงยุติ
ลงไปไม่ได้ว่ามาจากจีนหรือมาจากภาษาอะไร, หรือใครได้ไปจาก
ใคร, นอกจากที่เคยประสมว่า มีคำคล้ายคลึงกันในคำว่า - ขุน
อยู่มากภาษา เท่านั้นแหละ.

๔. คำว่า มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ ที่มีตอน
ท้ายประกาศเดือนกรมเจ้านายนั้น สงสัยว่าจะหมายถึงปีประสูติ
หรือปีที่ได้เลื่อนกรมหรือเฉลิมพระยศ แต่สอบดูเห็นผิดคะเน
ทั้งสองประการ ที่ว่ามุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ นี้
มีหลักฐานว่าอย่างไร.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราโบราณภาพ
ทรงขอให้พระยาโหราธิบดีค้นหาหลักฐานทางตำราโหราศาสตร์ พระ-
ยาโหราฯ ถวายอธิบายว่า คำว่า มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ
ที่มีตอนท้ายประกาศเดือนกรมเจ้านายนั้น นามทั้งนี้มาในทางโหรา
ศาสตร์ ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นนามพระเคราะห์ทั้ง ๘ และมีอักษร
๘ หมู่ คือ

๑. อาทิตย อักษร อะ อา อิ อู เอ โอ ครุชนาม
๒. จันทร อักษร กะ ฆะ คะ ฆะ ณะ พยัชนาม
๓. อังคาร อักษร จะ ฉะ ชะ ฉะ ญะ สัตินาม
๔. พุท อักษร ฐะ ฐะ ฑะ ฒะ ณะ โสณนาม
๗. เสาร์ อักษร ตะ ละ ฑะ ฐะ ณะ นาคนาม
๕. พฤหัสบดี อักษร ปะ ฝะ พะ ภะ มะ มุสิกนาม
๘. ราหู อักษร ยะ ระ ณะ ณะ คชนาม
๖. ศุกรี อักษร ณะ หะ พะ อชันนาม

ที่เรียงมาท่านเรียงตามพระเคราะห์ประจำทิศ และวิธีที่ใช้นาม
 ๕ ท่านหมายอักษรตัวต้นกับตัวที่ ๒ และตัวปลายเป็นเกณฑ์ ถ้า
 ยิงได้ ๓-๔-๕ อักษรยิ่งดีมาก ฉะนั้นท่านจะตั้งชื่ออันใด ๆ ท่าน
 ประกอบเอานาม ๘ หมู่นี้เป็นมงคลและมีอายุมีเดชอำนาจ เช่น
 ท่านตั้งชื่อเมืองว่า อยุชยา หรือ รัตนโกสินทร ฯ ท่านหมายเอา
 ตัว ยะ ระ ตัวต้นกับตัวที่ ๒ วรรคของราหู ชื่อคชนาม กรุงเทพ ฯ
 เป็นคชนาม และการตั้งกรมเจ้านายก็ดุดังนั้น ท่านหมายเอาชื่อที่ตั้งนั้น
 เองเป็นนาม เช่น พระนาม นเรศวร ฯ หมายถึง นาคนาม พิษิต ฯ
 หมายถึง มุสิกนาม อติศวร ฯ หมายถึง ครุชนาม นามทั้งนี้จึงมีใน
 ทั่วยุทธศาสตร์เดือนกรม (อีกนัยหนึ่งท่านจะหมายวารประสูติเป็นนาม)

แต่พระนามเดิมของเจ้านายท่านใช้ตามวารเป็นเกณฑ์ เช่น
 รัชกาลที่ ๕ วันอังคารท่านใช้อักษร จะ จุพา ฯ กรมพระ

นเรศวร ๑ วันจันทร์ ท่านใช้อักษร กะ กฤษดา ๑ สมเด็จพระม-
พระยาดำรง ๑ วันเสาร์ ท่านใช้อักษร ตะ (ตะกับตะอักษรเดียวกัน)
ติศวร ๑ ตามคัมภีร์ ไหราศาสตร์นิยมตั้งนี้ทุก ๆ พระองค์

หมวดเบ็ดเตล็ด

๑ เรื่องศัพท์บางคำ

พระราชธรรมนิเทศ ดั่งอธิบายเรื่องศัพท์บางคำ ซึ่งได้อรรถ
ตัดตอนจากปกัรณาพจนานุกรมของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาร
ยางกูร) ฉบับราชบัณฑิตยสถานพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ มาดั่งนี้.

ก. เถลงพ่าย ยวนพ่าย

๑ อันพ่าย^๕เอกนั้นว่าแพแปลขยาย
เถลงพ่ายยวนพ่ายนิยายมี
เถลงพ่ายอธิบายว่ามอญแพ
ว่าดาวแพแต่ต้องจำที่ดำคัญ
คำว่ายวนยกเป็นชื่อดาวน้ำหมึก
พวกพุงคำนี้จะว่าแต่เพรงคราว
ที่ต้นคำซ้ำตัดว่าโยนะ
อ่านว่ายวนควรข้อไม้ต่อเติม
ผู้รู้แท้แท้ไซ้ไฉน^๕
พากย์พระวิภูไชยกั้ใช้ตรง

เหมือนคำว่าโจรร้ายมันพ่ายหนี
สองวาที่เทียบคำหรับฉบับบรรพ์
อีกคำแปลยวนพ่ายไม่ผิดฉัน
ว่ายวนนั้นก็ทำไมไฉนเป็นดาว
ความ^๕นุกจะใคร่รู้ดูดีบดาว
เขาเรียกชาวโยนกยกคำเติม
แปลงเอาโอไปเป็นวะระเดริม
ที่คำเติมโยนางค์ราชวงษ์
ดิมิตดูความตามประสงค์
จะเห็นดงว่าไม่งามก็คามใจ ๗

ข. ทำเนียม ธรรมเนียม

- ๑) หนึ่งคำใช้ว่าทำเนียมธรรมเนียมนี้ แต่เดิมที่ใช้ประจำคำสยาม
คือแสดงเทียบว่าทำเนียมคึดตาม คู่กังมโนระเบียบว่าเทียบเทียบ
ซึ่งเปลี่ยนใช้ธรรมชอมหรือหัน คือทรงธรรมจ้อมจบพิภพเดียม
พระจอมเกล้าเหล่ากระวีไม่มีเทียบ โปรดให้ ใช้ธรรมเนียมอย่างนี้
ด้วยอ้างคำขัมมะนิยะมะ มะคะระทางพจนานาษา
จะเขียนอย่างข้างไทยที่ใช้มา ก็เขียนว่าเป็นทำเนียมทำนองคำ
ธรรมเนียมแปลความตามมคธ ว่ากำหนดธรรมตาอุดำหัด้า
เหนี่ยกจงแน่นแต่ดบทกจรจดำ ให้ชัดชำนาญนี้เกร็งตฤกตรอง ฯ

ค. โมโห

- ๑) หนึ่งคำกล่าวแก่ผู้เป็นมคธ แต่เดือนตคความบาฬที่บรรหาร
คือโมโหเวทนาใช้มานาน กับส่งสารนี้อีกคำจำวินิจฉัย
โมโหนั้นแปลว่าหลงตรงกับศัพท์ ข้างไทยกลบใช้ว่าโกรธโทษะจิตร
เหมือนโมโหขึ้นมาซ้ำไม่คิด ผิดก็ผิดชอบก็ชอบคงตอบมัน
เห็นคนหยิ่งโยโสโมโหเกิด ดูเอาเถิดเขามายั่วโมโหฉัน
โมโหกลุ้มรมุจริตคิดไม่ทัน เช่นนั้นพูดโมโหว่าโกรธา
ความระแวงแพดงพลาดคดตามคธ ยกเป็นพจน์ข้างสยามภาษา
ด้วยทั้งเด็กผู้ใหญ่ใช้กันมา ต้องยอมเป็นวาจาจรกถาย ฯ

ง. เวทนา

๑ เวทนาเป็นภาษมะคะระ	ในคำพระบาทัพพนิมิตฺตตาย
เนื้อความแปลเหมือนเหมือนไม่เคตฺตือนคตตาย จะขยายแปลคำจำวจิยาวณฺ	
เวทนาว่ารุ้แจ้งอารมณ์	คือสุขทุกข์มัชฌมแยกบรรหาร
เกิดแต่ของข้องกระทบครบทวาร	จักษุได้ตตันฆานทั้งกายใจ
คือตาหูฟุ้งทั้งได้กตฺตึน	กับอีกตตันตมรคกำหนดได้
กายกระทบถูกสัมผัสท่านจัดไว้	วิญญานในรู้ตระหนักประจักษความ
เมื่ออารมณ์มาสัมผัสทวารหก	ท่านแยกยกแบ่งบันตฺตรเป็นตม
หนึ่งเป็นสุขคือสบายชยายนาม	อนึ่งความทุกข์ร้อนข้อนชุนทรวง
อนึ่งนั้นอุเบกขาว่าเพ่งเฉย	คือแหวกเฉยสุขทุกข์ชวาโดยห้วง
ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขสันทั้งปวง	ตมกระทรวงนเป็นชื่อเวทนา
แล้วท่านแจกแยกคคจัดอีกตอง	ต่างด้วยคตองจิตรเดินในแถวห้า
โทมนศโสมนศตักกันมา	นี้กชื่อเวทนาโดยอารมณ์
ยามเมื่อเห็นของงามฤยามตตบ	คตครวีขบร้องชานประธานตม
อีกเครื่องหอมได้ตบแดตตบคตม	ระตมรณเสพยรคที่ไอชา
ได้สัมผัสผูกเมารอีกผ้าผ่อน	ตะออด่อนย้วยวนคตฤชณา
ฤตงวาศนารักตกรชชา	ซึ่งเอิบอิมในอรุรารวันรณณ
หนึ่งทราวความตามถานที่ตงเกต	ซึ่งบอกเหตุตฤตยคกำหนดตม
ให้แจ่มจิตรฟุ้งพันด้วยช้นชม	เรียกอารมณ์โสมนศจัดเป็นกตอง
ถ้าได้เห็นแต่ได้ยินได้กตตมรค	ถูกแขงอຍาบควราบทชยุดตอง
ให้เศรวัจิตรเสียใจในท่านอง	นี้เป็นกตองโทมนศเวทนา

ความในพระบาทที่เข่นนั้นแน่
 ผิดกับเสียงคนไทยที่เข้ามา
 แล่นส่งสารเวทนาหนักหนานัก
 เวทนาสารพัดที่จัดยก
 เห็นดังในความเป็นอันคุ่มด
 เป็นแผนกแยกจากนครไป

ตามกระแสในนครภาษา
 ว่าสมเพชเวทนามักทารถ
 ด้วยนงลักษณ์จะมาพรากไปจากอก
 เป็นวาจกวาจาภาษาไทย
 กระแสทบออกความตามวิไลย
 ยกเป็นคำคนไทยใช้กันเอง ฯ

จ. สังสาร

๑ ยังสังสารนี้อีกคำก็จำยาก
 เพราะคนไทยพูดใช้กันคฤาณเครง
 คำสังสารซึ่งบรรพการตามมคธ
 คือเวียนว่ายตายเกิดในโลภภัย
 ท่านเรียกว่าสังสารวัฏฏวน
 หนงท่านเรียกสังสารมรรณพ
 ความในพระคำภีร์นั้นมีชัด
 ไม่ถูกกับคำไทยที่ใช้นาน
 แล่นส่งสารเขาวมาดยมีงสังสร
 ษำสังสารพระกุมารองคั่นคตา
 เป็นสองทางวางแยกแจกให้รู้
 ผู้ที่มักพินเพื่อนได้เตือนใจ

จะวิภาครากโคนให้ โคนแฝง
 ไม่ถูกเพลงกับมคธบทวิธ
 ว่าท่องเที่ยวไม่กำหนดถานวิธ
 จนไม่มีเบื้องคั่นคั่นไม่ภบ
 แทบทุกคนเวียนอยู่ไม่รู้จบ
 ต้องหมุนไปกว่าจะพบพระนิพพาน
 ท่านเรียกสังสารวัฏฏว่าสังสาร
 คือสังสารสมเพชเวทนา
 มาทุกขรอันยากเสณส์หัสสา
 ความเข่นว่านี่สังสารขานข้างไทย
 ถ้าใครดูแต่ด้วยยากดำจำให้ได้
 ดึกว่าไหลต่อเตอะตะถึงเคย ฯ

๒. เรื่องเครื่องสักการะถวายพระเจ้าแผ่นดิน อธิบายของพราหมณ์ สุพรหมณฺย ศาสตร์

เรื่องเครื่องสักการะถวายพระเจ้าแผ่นดิน^๕ พราหมณ์ สุพรหมณฺย ศาสตร์ ได้แต่งเสนอกความเห็นท่านผู้หนึ่งซึ่งได้ปรึกษานานมาแล้ว บัดนี้ผู้แต่งได้ส่งเรื่องมาลงในบันทึกสมาคมวรรณคดี เพื่อขอให้ส่งมาชักช่วยพิจารณาและอธิบายหลักฐานเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก.

“ในคำแปลเวสต์สันดรชาดก (นิบาตชาดก เล่ม ๒๒ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ หน้า ๒๑๗) พรรณนาทางเสด็จว่า “ที่พนักดาตาศไปด้วยเครื่องบูชา ๕ อย่าง คือดอกหญ้าแพรกเข้าสารเมตต์พรรณผักกาดทั้งดอก มะติและเข้าดอกดอสด ๖๐ โยชน์” ได้สอบดูในคัมภีร์ภาษามคธ พบคำในชาดกอุฎฐกา (ภาค ๓๐ พ.ศ. ๒๔๖๔, หน้า ๕๐๐) อธิบายคาถา “ปฏฺยคุโต ราชมคโค วิจิตฺโต ปุปฺผลฺลฺนฺรฺโต” ฯลฯ ว่า “ปุปฺผลฺลฺนฺรฺโตติ ฉาษปญฺจุมเกหิ ปุปฺผลฺลฺนฺรฺโต” ดังนี้ ประโยค^๕ มคธนี้ได้ความรู้แน่นอนเห็นเพียงว่าสิ่งของที่ใช้ถวายราชวิถันมี ๕ อย่าง คำว่า “ฉาษ” ในนั้นทำความยุ่งยากเพราะตามธรรมเนียมแปลว่าเข้าดอก แต่ในประโยคที่อ้างมานี้^๕ที่ศัพท์รวมคือ ปุปฺผลฺลฺนฺรฺโต สองความว่า ฉาษ เป็นดอกไม้ชนิด ๑ เพราะอาจแปลได้อย่าง ๑ ว่า “ฉาดด้วยดอกไม้มี ฉาษ เป็นที่ ๕” ฉาษ ศัพท์หนึ่ง^๕คือดิถีนั้นว่าถึงสักฤกษ์ว่าเป็นชื่อต้นไม้ชนิด ๑ คือ “อุคฺวี” (ดูเหมือนจะเป็นต้นแฝก แต่ อุคฺวี หรือ แฝก จะมีดอกด้วยหรือไม่ก็หาทราบไม่) ดิถีนั้นว่าถึงของ “สุมาคม

วรรณคดีชาติ" (Pali Text Society ในประเทศอังกฤษ) ว่า "ดาซ" เป็นดอกไม้ชนิด ๑ แต่ที่มาของดาซศัพท์ตามที่อ้างไว้ในคัมภีร์นั้น ทุกๆ แห่ง แปล "ดาซ" ว่า "เข้าดอก" ก็ได้ ถึงประโยคที่ว่า "ดาซ ปรณจเมเกหิ ปุปะเมหิ" ก็ควรแปลว่า "ด้วยดอกไม้ซึ่งมีเข้าดอกเป็นของ ประกอบที่ ๕" ดังนี้ เพราะมีธรรมเนียมในประเทศอินเดียมาแต่โบราณ เมื่อรับเสด็จเจ้าแผ่นดินไปรยเข้าดอกดอกไม้ก็ใช้ไปรยเหมือนกัน หากหลักฐานได้ในวรรณคดีดังดังกล่าว เช่นนิพนธ์ของกาติทาสเป็นต้น ดังนี้ บ่งชี้ได้ว่า อัญฐุกดา กล่าวชื่อไว้เพียง ๒ อย่าง คือ เข้าดอกและดอกไม้ และการไปรยดอกไม้และเข้าดอกตามทางเสด็จเป็นธรรมเนียมประเทศอินเดียซึ่งมีหลักฐานอยู่แล้ว ส่วนดอกหญ้าแพรกเข้าสารและเมล็ดพรรณผักกาด ซึ่งปรากฏชื่อในคำแปลนั้นไม่มีหลักฐานในชาติหรืออัญฐุกดา มีแต่ที่ป็นเวสต์อินเดียนครซาดก ซึ่งพระศิริมังคดาจารย์ แต่งในเมืองเชียงใหม่แผ่นดินพระเจ้าติโลกราช จึงจะนำหลักฐานตามธรรมเนียมอินเดียมาอ้างไว้บ้างพอประกอบเรื่อง

เข้าสาร. เมื่ออวยพร ชาวประเทศอินเดียมีธรรมเนียมใช้เข้าสารไปรยไปด้วย เข้าสารนั้นย่อมสั่งด้วยขมิ้นหรือชาด และเรียกว่า "อกษตา"

ดอกหญ้าแพรกและเมล็ดพรรณผักกาด. หนังสือ "กุมารสมภพ" ของกาติทาส ตอนที่ว่าด้วยการวิวาหะของนางอุมาว่าเวลานั้นทรงพวงมาลัยร้อยด้วยหญ้าแพรก (ไม่ได้กล่าวว่าเป็นดอกหญ้าแพรก) และเมล็ดพรรณผักกาดสีขาว ด้วยทั้งนี้เป็นของอันเป็นมงคล ดังนี้ แต่

การที่ใช้น้ำพุแร่และเมล็ดพรรณผักกาดเช่นนี้ ไม่ได้เคยเห็นมีกล่าว
 ในหนังสืออื่นใดนอกจาก "กุมารสมภพ" นี้ ชรวมเนียมอีกประการ
 ใช้ตัวแต่เมล็ดพรรณผักกาดซึ่งชาวโปรยที่ทำพิธีเพื่อขับผีร้าย ฯลฯ

เรื่องเท่าที่อธิบายมาสรุปความได้ว่า เจ้าสาร ดอกนติ (แปล
 ความกว้างออกไปว่า ดอกไม้ที่นิยมกัน) และเจ้าดอกซึ่งปรากฏใน
 คำแปลเวสต์ตันครุฑก ว่าใช้โปรยตามทางเสด็จนั้น ถูกต้องกับชรวม
 เนียมของประเทศอินเดียแล้ว แต่ที่ใช้น้ำพุแร่เจ้าอันนั้น หาไม่พบ
 หลักฐานทั้งในบาดีและคัมภีร์ดั้งเดิม.

ความเห็นในเรื่องแปลงอักษรไทยเป็นโรมัน

ของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ

๑. หลวงวิจิตรวาทการ แสดงว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับสระนั้น ก็เห็นด้วยหลักการที่กรมการได้ตั้งมา เพียงแต่จะเสนอความเห็นให้แก้ไขเล็กน้อย แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องแก่พยัญชนะนั้น หลวงวิจิตรวาทการไม่เห็นสอดคล้องกับหลักที่คณะกรรมการได้ตั้งไว้ คงจะได้แสดงออกเป็นส่วน ๆ ไป.

ก. สำหรับสระ

๑. สระที่ใช้โดยดำพั้งและสระละลัม ตามที่กรมการได้ทำมานั้นก็เห็นว่าดีมากอยู่แล้ว แต่ในเวลาที่ดองพิมพ์แบบสระเหล่านี้ดูในเครื่องพิมพ์ใหญ่ รู้สึกความลำบากอยู่ประการหนึ่ง คือ การใช้ Comma คือ , ให้ตัวหนังสือ เช่น o เป็นการเรียงลำบาก และต้องแยกมันหักให้ห่างมาก ถ้ามีละลัมก็เกือบไม่ทราบว่าเป็น Comma ตัวนั้นอยู่ในมันหักใด หรือแม้จะทราบได้ก็ดูไม่งามตา แต่เครื่องพิมพ์ในเมืองเราคงได้บัญญัติวิธีเขียนภาษาบาลีโดยวิธีจุดใต้ตัวหนังสือแทนการันต์แล้ว ก็มีเครื่องมือสำหรับใช้ Full Stop ใต้ตัวอักษรได้ง่าย

และขีดกันดี แต่ถ้าวางใช้ Full Stop คือ . ไว้ได้ตัวหนังสือเช่น
 ๐ ดังนี้ ง่ายแก่การเรียง และแนบเนียนดี ในเรื่องหนักถ่วงสำหรับ
 เครื่องพิมพ์ใหญ่ ถ้าเป็นพิมพ์ดีดแล้ว ก็ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าคิดหา
 วิธีให้เป็นความสะดวกด้วยกันทั้งพิมพ์ใหญ่และพิมพ์ดีดด้วยแล้ว ก็ขอ
 เสนอว่า ควรใช้ Full Stop คือ . ไว้ได้สระแทน Comma เช่น ๐^๕.

๒. การจัดแบ่งสระออกเป็น ๓ พวก คือ เป็นอย่างทั่วไป อย่าง
 สั้น และอย่างยาว หรือที่จัดให้มั่ว อย่างทั่วไปและอย่างชัดเจน เช่น
 a ~ a^๕ นั้น เห็นว่าเกินความต้องการ ควรให้มั่วแต่อย่างชัดเจนอย่าง
 เดียว คือเอาอย่างทั่วไป เป็นอย่างเสียงสั้น ส่วนเสียงยาวนั้น คงเดิม
 คือใช้ - ข้างบน เช่น a (อะ) ~ a^๕ (อา) i (อี) u (อุ) ~ u^๕ (อู) ดังนี้
 เป็นต้น ให้เป็นที่เข้าใจกันว่า ถ้าไม่มี - ข้างบนจะต้องเป็นเสียงสั้น
 ถ้ามี - ข้างบนจะต้องเป็นเสียงยาว วางให้แน่นอนตายตัวไปเสียทีเดียว
 และถ้าทำดังนี้แล้ว แลวที่ใช้ - ข้างบน เช่น a^๕ ดังนั้นก็จำเป็นต้องมี
 ขอลงเสนอว่า การใช้เครื่องหมาย - ไว้ข้างบนดังนี้ ทำให้การเรียง
 พิมพ์ลำบากอย่างยิ่ง แม้แต่จะพิมพ์ดีดก็ลำบากเหมือนกัน แลวที่ใช้
 - อย่าง^๕นี้ ควรตัดออกได้ เพราะไม่จำเป็น และที่มีไว้ก็ทำ
 ความลำบากให้มาก.

ข. สำหรับพยัญชนะ

ในเรื่องพยัญชนะนี้ การที่คณะกรรมการเพิ่งตั้งเอา Phonetic คือการออกเสียงเป็นลําคํานี้ ก็มีเหตุผลอยู่ แต่แบบที่กรรมการตั้งมานี้ หดวงวิจิตรวาทการเห็นว่า เป็น Phonetic มากเกินไป และจะเกิดความลำบากจนภายหลัง ในเวลานี้เรากำลังทำการแปลงอักษรไทยเป็นอักษรฝรั่ง แต่เราต้องระลึกถึงว่า ในภายหน้าเราจะต้องทำการแปลงอักษรฝรั่งลงเป็นไทยบ้าง และการแปลงทั้งสองอย่างนี้ ถ้าจะวางหลักเป็นอย่างเดียวกันไม่ได้ ก็ควรให้มีหลักที่ใกล้เคียงที่สุด ฉะนั้นจะตั้ง Scientific เสียทีเดียวไม่ได้.

การถือ Phonetic เป็นลําคํานี้ ถ้าเชื่อแน่วได้ว่า ฝรั่งจะอ่านถูกต้องตามที่เราค้นการจริง ๆ ก็เป็นการดีมาก แต่ดวงวิจิตรวาทการได้ตั้งเอาคำที่กรรมการตั้งเป็นตัวอย่างไว้ให้ฝรั่งอ่านดู ก็ไม่ได้ Phonetic ตามที่ต้องการ เช่นตั้งเอาคำ “วัดเบญจมบพิตร” ให้อ่าน ก็ได้เสียงเป็นอะไรอื่นไปหมด ไม่ได้เสียงว่า “วัดเบญจมบพิตร” ที่เราค้นการให้เป็น ได้ตั้งเอาคำว่า “หนองน้ำจืด” ให้อ่าน ก็ไม่ได้ Phonetic ของ “หนองน้ำจืด” เลยกลายเป็นอะไรไปไม่ทราบ.

เมื่อปรากฏว่า การถือ Phonetic เป็นหลัก ไม่ทำให้เราได้ Phonetic สัมความประสงค์แล้ว ก็ถือ Scientific เป็นหลักเสียดีกว่า.

การที่กรรมการวางหลักให้ใช้ตัวสะกดตัวเดียว เช่น แม่กนก็ใช้ N สะกดทั้งหมด และแม่กต ก็ใช้ T สะกดทั้งหมดนั้น หดวงวิจิตรวาทการเห็นว่าแทนที่จะทำให้ง่ายขึ้น กลับจะทำให้ยาก เพราะจะต้องวางหลักขึ้นอีกข้อหนึ่งว่าตัวหนึ่งคือตัวเดียวกัน เมื่อเป็นตัวสะกดอยู่ท้ายคำให้ใช้อย่างหนึ่ง เมื่ออยู่กลางคำให้ใช้อย่างหนึ่ง เช่นคำว่า ราช (ราชะ) ตัว ช ตัวนั้น ถ้าอยู่กลางคำเช่น ราชบุรี ต้องใช้ Ch แต่ถ้าไปอยู่ท้ายคำ เช่น นครศรีธรรมราช ต้องใช้ตัว T แต่ถ้าจะถือลงไปให้แน่ว่า ตัว ช ต้องใช้ Ch เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนดังนี้จะดีกว่า.

รวมความตามความเห็นของดวงวิจิตรวาทการว่า การถือ Phonetic มากเกินไป จะสะดวกแต่ในเมืองต้น แต่จะไปลำบากภายหลัง และทำให้เสียหลักอักษรศาสตร์ไปหมด ฉะนั้น หดวงวิจิตรวาทการ จึงขอเสนอว่าตามหลักการ (In inepriple) ควรถือ Scientific เป็นสำคัญแต่ถ้า Scientific นั้นไปขัดกับ Phonetic เข้า จึงโอนเข้าไปหา Phonetic.

อาจมีผู้ค้านว่า ถ้าถือ Scientific มากเกินไป คำที่เขียนเป็นไทยอย่างหนึ่ง เมื่อเขียนเป็นฝรั่งจะกลายเป็นอย่างหนึ่ง เช่น คำไทยว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราเขียนตัวฝรั่งว่า Chulalankar ana University ข้อนี้ทำให้ผิดสำเนียงไปมาก แต่ความผิดอันนี้ไม่ใช่เพราะเราเดิรตาม Sitecnific ที่จริงเป็นเพราะเดิรเกินเขตค้ Scientific ไป เป็นความผิดของเราเองที่เราไม่แปลงคำไทยเป็นฝรั่ง

ลงไปโดยตรง เราเดินทางอ้อมมากเกินไป คือ เราเอาคำไทยไป
 แปลงเป็นมคอ หรือตั้งฉกฉดเสียก่อน แล้วจึงแปลงเป็นฝรั่งอีกชั้น
 หนึ่ง ฉะนั้น หลักอันง่ายที่สุดที่เราควรรู้ในเรื่องการแปลงอักษร
 คือให้ดำเนินตาม Scientific แต่ต้องถือเป็นหลักว่า ให้แปลงคำไทย
 ออกไปเป็นฝรั่งทันที โดยไม่ต้องไปแปลงกลับเป็นมคอ หรือตั้งฉกฉด
 เสียก่อน ถ้าดำเนินตามหลักอันนี้แล้ว การแปลงตัวอักษรจะง่ายขึ้นมาก
 และจะได้ผลซึ่งจะ Compromise ทาง Phonetic กับ Scientific
 ตามที่กรรมการต้องการ.

๑๘. เรื่องนิราศกรมหมื่นเดช
อดิศร เสด็จไปทัฬห
เวียงจันทน์
กรมหมื่นเดชอดิศร ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๖๘
๑๙. โคลงศาลารายวัดพระ
เชตุพน.
หลายกวีช่วยกันแต่ง
๒๐. เรื่องรามเกียรติ์จารึกศิลา
สลักเป็นภาพที่หน้าพระ
อุโบสถ วัดพระเชตุพน ฯ
หลายกวีช่วยกันแต่ง
๒๑. เรื่องนิราศพระประชม
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๘๒
๒๒. เรื่องจินตามณี
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๘๒
๒๓. ประชุมโคลงกวีจารึกวัด
พระเชตุพน ฯ
หลายกวีช่วยกันแต่ง
๒๔. เรื่องนิราศสุพรรณ
สุนทรภู่ แต่ง

รัชกาลที่ ๔

๒๕. สุภาษิตโคลงใหม่
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าศรี
ทรงพระนิพนธ์

๒๗. เรื่องสุภษิตประจำภาพใน อาจารย์อินโข่ง แต่ง
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
๒๘. เรื่องพระราชประวัติ ส้มเต๋จกรมพระยาปวเรศวริยา
พระบาทสมเด็จพระจอม ติงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์
เกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๙. เรื่องเรือพระประทีป หลวงสารประเสริฐ (นุช) แต่ง

รัชกาลที่ ๕

๓๐. โคลงฉันพระราชพิธีแห่ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
ใต้กันต์ พ.ศ. ๒๔๑๕
๓๑. เรื่องเบ็ดคดองเปรมประชากร พระยามหาอำมาตย์ (หรั่ง)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๑๕
๓๒. เรื่องนิราศทำวสุภักดีการ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
ภักดี พ.ศ. ๒๔๑๖
๓๓. เรื่องพิธีถือน้ำและคเชนท พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
วิศว์ฉาน พ.ศ. ๒๔๑๘
๓๔. โคลงสุภษิตาใหม่ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
และ กวีอื่นบ้าง พ.ศ. ๒๔๒๐
๓๕. โคลงสุภษิตเจ้านาย เจ้านายหลายพระองค์ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๒๐

๓๖. โคตงสุภษิตใหม่ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๒๐
๓๗. เรื่องนิราศวัดรงก หาดวงธรรมาภิรมณ์ (ถึก)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๒๘
๓๘. โคตงภาพพระราชพงศาวดาร พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
และกวีอนบาง พ.ศ. ๒๔๓๐
๓๙. เรื่องเฉลิมพระเกียรติ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
สมเด็จพระบรมพระยาบาราม ฯ และกวีอื่น ๆ แต่ง พ.ศ. ๒๔๓๐
๔๐. โคตงกระทู้ชิริญาณ หาดยักวีช่วยกันแต่ง
พ.ศ. ๒๔๓๖
๔๑. โคตงศรีอนุสรณ์ พระฤทธิย์ (บัว) แต่ง
พ.ศ. ๒๔๔๐
๔๒. เรื่องไว้อาลัยพระเจ้าบรมวงศ์ หาดวงมหาสิทธิใจหาร (ตีบ)
เธอ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๓
วัฒนเดช
๔๓. เรื่องรามเกียรติ์ในพระ หาดยักวีช่วยกันแต่ง
ระเบียงวัดพระศรีรัตน
คำสดาราม
๔๔. โคตงพิพิชพากย์ หาดยักวีช่วยกันแต่ง
๔๕. โคตงอุภัยพากย์ หาดยักวีช่วยกันแต่ง

๔๖. เรื่องพระราชพิธีทวาทศมาส ดมเด็จพระนพรัตน์
ทรงพระนิพนธ์
๔๗. ประชุมโคลงพระนิพนธ์ ดมเด็จพระนพรัตน์
วโรปการ
๔๘. เรื่องสรรเสริญพระบารมี หม่อมเจ้าสุพรรณ ทรงนิพนธ์
รัชกาลที่ ๕
๔๙. ประชุมโคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
๕๐. นิราศกาญจนบุรี พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
๕๑. เรื่องท้าวเกด กรมหลวงพิชิต ๑ ทรงพระ
นิพนธ์
๕๒. เรื่องสุภาษิตพระร่วง พระยาปรีดีธรรมชาดา (แพ)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๓๖
๕๓. เรื่องจันทโครบ หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม
(เกีย) แต่ง พ.ศ. ๒๔๔๕
๕๔. ปดถรรวมคำโคลง พระยาราชวราณุกุล (อ่วม)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๔๗
๕๕. โคลงกระทู้สุภาษิต หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม)
แต่ง
โย แต่ง
๕๖. เรื่องสุภสูตร
๕๗. โคลงคติโลกและพระโสดก
คำกลอน

รัชกาลที่ ๖

๕๘. ตูวรรณสามคำโคลง พระยาศรีธรรมศุกรราช (ภาค)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๖
๕๙. เรื่องโอมาคัยยาม กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๕๗
๖๐. เรื่องบุศยานุสรณ์ ทดทรงรักษาราชหิรัญ (บุศย์)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๘
๖๑. โคลงสุภายิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๖๒
๖๒. อุทานยอนถวิล กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔
๖๓. เรื่องศุภลักษณโฉลก रूप พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๖๕
๖๔. โคลงสุภาพอุทานยอนถวิล กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ ๒๔๖๗
๖๕. เรื่องสามัคคักถา พระมหาชอบ แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๗
๖๖. เรื่องคิหิปฏิบัติ ไม่ปรากฏผู้แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘

รัชกาลที่ ๗

๖๗. วรรณคดีคุณ กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

- ๖๗. เรื่องปฐาจารา ปมุกโต แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
- ๖๘. เรื่องสุภาษิตโคลงกลดแผ่นใหม่ พระมหาแบน แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
- ๗๐. โคลงกระทู้คดีโลก พระภิกษุ หดวงจำนงพลภักดิ์
แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
- ๗๑. กฤตยคุณอาทิพุทธ - กรมหมื่นวิจิตรวราณปรีชาทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐
- ๗๒. เรื่องธรรมวิภาค กรมมดจันโท แต่ง พ.ศ. ๒๔๗๐
- ๗๓. มงคลภาษิต ชุนเทพนาลัย (จันทร์) แต่ง
พ.ศ. ๒๔๗๐
- ๗๔. นิราศชะอำ กรมพระนราธิปฯ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓
- ๗๕. โคลงสุภาษิตและบุญญาภิสิต, หม่อมเจ้าหญิงนาราวดี เทวกุล
ทรงนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓
- ๗๖. กฎมพีพิบัติกาศรวณ หดวงโกคานุสร แต่ง
พ.ศ. ๒๔๗๓
- ๗๗. โคลงธรรมภาษิต หม่อมเจ้าหญิงนาราวดี เทวกุล
ทรงนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔

ที่ไม่ทราบสมัย

- ๗๘. ประชุมโคลงทนาย ไม่ปรากฏผู้แต่ง
- ๗๙. ภาควาแปลเป็นโคลง ไม่ปรากฏผู้แต่ง

๘๐. เรื่องพิฑูรต์อนทธาน ไม่ปรากฏผู้แต่ง

ข. ฉบับเขียน

สมัยกรุงศรีอยุธยา

๘๑. เรื่องราชต์วงศ์ดี ฉบับพระยาโบราณราชา-
นินทรถวาย จำเป็นพระราช-
นิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

๘๒. เรื่องนิราศทัพทวย ไม่ปรากฏผู้แต่ง พ.ศ. ๒๓๓๕
๘๓. โคตงสุภามิต เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ง

รัชกาลที่ ๒

๘๔. เรื่องนิราศตลาดเกวียน พระเทพโมลี (กถิน) แต่ง

รัชกาลที่ ๓

๘๕. โคตงสุภามิต ชุนวิจิตร แต่ง พ.ศ. ๒๓๘๗
๘๖. โคตงพุทธภามิต พระมีฏกโกศ (อ่วม) แต่ง
พ.ศ. ๒๓๘๒

รัชกาลที่ ๕

๘๗. เรื่องบรรพชาภคณรัชกาล
ที่ ๕ และรัชกาลที่ ๕   ดมเด็จพระยาปวเรศ ฯ
ทรงพระนิพนธ์
๘๘. เรื่องนิราศเชิงใหม่   พระยาราชดำพรากว (เดือน)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๒๕
๘๙. เรื่องทวาทศราษี   หดองขรรฆมาภิมณฑล(ถัก)แต่ง
๙๐. เรื่องนิราศนายเด่นห์   นายเด่นห์ แต่ง
๙๑. เรื่องนิราศพะเนียด   ดมเด็จพระยาบำราบ ฯ
ทรงพระนิพนธ์
๙๒. เรื่องเบ็ดเค็ดค   พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
พระมีทำวภณฑดาร ฯ
๙๓. เรื่องพระยาเอระกะ
ปัจจุบัน   พระฤทธย (บัว) แต่ง
๙๔. โคตงบอกภาพอดุรพงค์
วานรพงค์ที่พระระเบียงวัด
พระศรีวิรัตนศาสตร์คาราม
๙๕. โคตงกระทุ้หะพะอ้ง   พระองค์เจ้าจรรุญ หม่อมเจ้า
เมยก หม่อมเจ้าต่อมทรงนิพนธ์

ที่ไม่ทราบสมัย

๘๖.	เรื่องพระแก้วมรกต	นายฉัตรแต่ง
๘๗.	โคลงพระครูไชย	พระครูไชยแต่ง
๘๘.	เรื่องนิราศแจ่มจันทร์	
๘๙.	เรื่องนิราศฉะเชิงเทรา	
๑๐๐.	เรื่องนิราศชุมพร	พระพิพิธดำดี แต่ง
๑๐๑.	เรื่องนิราศนคร ๑	
๑๐๒.	เรื่องนิราศวังจันทร์เกษม	นายเว็กแต่ง
๑๐๓.	เรื่องนิราศสังวาล	
๑๐๔.	เรื่องนิราศตรอมครวญ	
๑๐๕.	โคลงสุภานิต	พระเทพกวี (นิม) แต่ง
๑๐๖.	โคลงสุภานิต	พระเทพโมดี (นิม) แต่ง
๑๐๗.	โคลงปฤษณาสอนน้อง	
๑๐๘.	โคลงปฤษณาสุภานิต	
๑๐๙.	โคลงสุภานิต	สมเด็จพระบรมพระยาตำราง ๑ ประทานหอพพระศมุต ๑
๑๑๐.	โคลงกระทูสุภานิต	ฉบับนางเปี่ยมถวายหอพพระ- ศมุต ๑
๑๑๑.	โคลงนิทานเบ็ดเตล็ด	หลวงดิชิตปรีชา (คัม) แต่ง
๑๑๒.	โคลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ	ฉบับกรมหลวงสมรฯ ประทาน หอพพระศมุต ๑

๑๑๓. เรื่องเส่นะกะบัณฑิต   พระราชาเศรษฐีกิติ (บั๊ว) แต่ง
๑๑๔. เรื่องอนิรุทธ   ขุนพลการนุชิต แต่ง
๑๑๕. โคตงกถบท
๑๑๖. เรื่องถอดโคตงกถบท   ระเบียบกรมพระนเรศวรฯ ประทาน
หอพระสมุดฯ
-

สมุดบันทึก
ศมาคมวรรณคดี
ออกวางเดือนละเล่ม
คำรับ

๑๒ เล่ม ๘ บาท
บอกรับที่ราชบัณฑิตยสภา

(ส่งวนฉิบสัทธิตถอดเล่ม)

บอกณาคำศัพท์

ในหนังสือบันทึกวรรณคดีฉบับที่ ๕

หน้าพิเศษ	คำว่า	อุปมา	อุปมา	อุปมา	อุปมา
๑	บรรพต	๗	กมดาศ	กมดาศ	กมดาศ
๒	ดุกท้าย		กมดาศ	กมดาศ	กมดาศ
๓	๓๔		มง	มุง	มุง
๖	๗		พจารณา	พิจาณา	พิจาณา
๖	๓๓		พเคราะห์	พเคราะห์	พเคราะห์
๓๔	๗		เข็น	เข็น	เข็น
๓๗	๓๕		ไพโรจน์	ไพโรจน์	ไพโรจน์
๓๗	๓๕		กต	กต	กต
๓๘	๗		ตำรวจราชานุสาว	ตำรวจราชานุภาพ	ตำรวจราชานุภาพ
๒๐	๓๗		นน	นน	นน
๒๓	๗		รัชกาล	รัชกาล	รัชกาล
๒๔	คืน		ถดถ	ถดถ	ถดถ
๒๗	๕		รัชกาล	รัชกาล	รัชกาล
๓๒	๔		หนังสือ	หนังสือ	หนังสือ
๓๓	๒		เรียน	เรียน	เรียน
๓๖	๘		เจ้าพระยา	เจ้าพระยา	เจ้าพระยา

หน้า ๓๘	บรรทัดที่ ๓๖	คำว่า	เจ้ายู๋หัว	ขอแก้เป็น	เจ้ายู๋หัว
,, ๔๒	,, ๓๖	,,	กู	,,	กู
,, ๔๕	,, ๓๘	,,	เดือน	,,	เดือน
,, ๔๘	,, ๓๓	,,	เมอติเออ	,,	มองติเออ
,, ๕๖	,, ๓๐	,,	ทมพ	,,	ทมพิ
,, ๕๘	,, ๓	,,	เจ้า	,,	เจ้า
,, ๖๐	,, ๘	,,	แผ่นดิน	,,	แผ่นดิน
,, ๖๐	,, ๓๕	,,	มี	,,	ที่
,, ๖๓	,, ๓๓	,,	อิบ	,,	ยิบ
,, ๖๒	,, ๔	,,	คว	,,	คว
,, ๖๓	,, ๓๗	,,	ไร่	,,	ไร่
,, ๗๐	,, ๓	,,	โคกค	,,	โคกค
,, ๗๓	,, ๕	,,	ไห	,,	ไห
,, ๗๒	,, ๓๘	,,	โธมนค	,,	โธมนค
,, ๗๓	,, ๓๓	,,	ทง	,,	ทง
,, ๗๔	,, ๗	,,	เวดสันคร	,,	เวดสันคร
,, ๘๐	,, ๓๓	,,	inepriple	,,	Principle
,, ๘๐	,, ๒๐	,,	Sitcenific	,,	Scientific